

Grundforløb i samfundsfag – om frihed og lige muligheder

Dette er en eBogs-pdf af iBogen grundforloebisamfundsfag.systime.dk . Bokse og skemaer kan ombyrdes uhensigtsmæssigt på siderne. eBogen indeholder kun tekster og billeder fra iBogen. Du finder derfor ikke videoer eller andet interaktivt materiale fra iBogen i denne eBog.

GRUNDFORLØB I SAMFUNDSFAG – OM FRIHED OG LIGE MULIGHEDER

© 2021 Jakob Buhl Jensen og Systime

Kopiering og anden gengivelse af dette værk eller dele deraf er kun tilladt efter reglerne i gældende lov om ophavsret eller inden for rammerne af en aftale med Copydan. Al anden udnyttelse forudsætter en skriftlig aftale med forlaget.

ISBN 9788743321361

Indholdsfortegnelse

Grundforløb i samfundsfag – om frihed og lige muligheder	1
1. Hvordan kommer du i gang med samfundsfag?	4
Hvad er samfundsfag i gymnasiet?	4
Hvordan bliver du god til samfundsfag?	6
Begreber, teori og metode	7
Undring og undersøgelse af samfundsfaglige problemer	11
Indblik, information, IT og innovation	15
Læring i samarbejde med andre	20
Diskussion og deltagelse i demokratiet	21
Øvelser til kapitel 1	24
2. Ideologiernes syn på frihed og lige muligheder	26
Hvad er liberalisme?	28
Varianter af liberalismen	32
Hvad er konservativisme?	35
Varianter af konservatismen	37
Hvad er socialism?	38
Varianter af socialismen	42
Har du styr på de klassiske ideologier?	45
Øvelser til kapitel 2	47
3. Lige muligheder i det danske samfund?	52
Hvordan bliver du opdraget?	52
Hvad er primær socialisering?	54
Sekundær socialisering – hvorhenne?	55
Hvad er dobbeltsocialisering?	58
Når normer og regler brydes eller afvises	59
Hvordan ser familier ud i dag?	59
Er en dårlig barndom en hindring for at klare sig godt?	62
Bourdies kapitaler	64
Er Danmark stadig et klassesamfund?	65
Hvordan bliver man mønsterbryder?	68
Lige muligheder i Danmark i dag?	72
Øvelser til kapitel 3	74
4. Velfærdsstaten og lige muligheder	77
Hvad er en velfærdsstat?	79
Hvad er den residuale model?	80
Hvad er den universelle model?	81
Hvad er den selektive model?	82
Hvordan virker den danske velfærdsstat?	84
Er skatten for høj?	86
Skal ydelser og overførsler sættes ned?	87
Skal den offentlige service beskæres?	89
Frihed og lige muligheder i konkurrencestaten?	92
Øvelser til kapitel 4	93
5. Hvordan kommer du videre med samfundsfag?	99

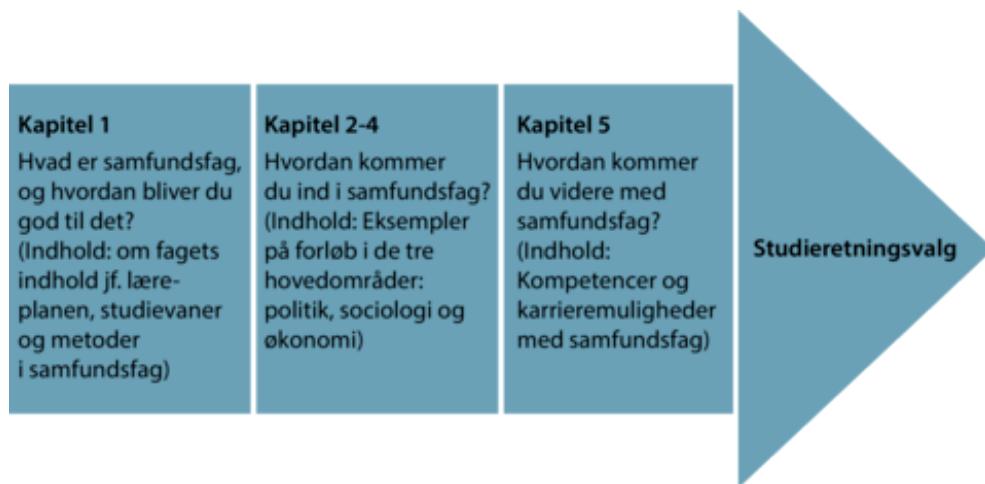
GLOBAL KIDS – hvor skal I hen?	99
Hvad har andre brugt samfundsfag til?	102
Stikordsregister	108

1. Hvordan kommer du i gang med samfundsfag?

Velkommen til samfundsfag!

Samfundsfag er et superfag for dig, der gerne vil vide mere om det samfund, du lever i. For dig, der gerne vil vide mere om, hvorfor du er det individ, du er. For dig, der gerne vil undersøge og diskutere samfundets indretning – herunder sampillet mellem individ og samfund. For dig, der undrer dig over ting, der ikke fungerer og har lyst til at deltage i debatten om, hvordan samfundet kunne indrettes bedre, midlerne prioriteres mere hensigtsmæssigt osv.

Denne udgivelses formål er at introducere dig til samfundsfag i gymnasiet, så du kan blive klar til at vælge studieretning. I den følgende model kan du se de spørgsmål, som udgivelsen er bygget op omkring.

Figur 1.1 Klar til at vælge studieretning?

Hvad er samfundsfag i gymnasiet?

Du kender selvfølgelig samfundsfag fra folkeskolen, så du har allerede en eksisterende viden, og det er godt. Men du vil hurtigt opdage, at der bliver stillet andre krav, end du formentlig er vant til. Ikke mindst hvad angår brugen af begreber, teori og metode, som dette kapitel kommer ind på senere.

Refleksion: Formålet med at gå i gymnasiet

Lov om de gymnasiale uddannelser, §1

”

§ 1. Formålet med uddannelserne omfattet af denne lov er at forberede eleverne til videregående uddannelse, herunder at de tilegner sig almendannelse, viden og kompetencer gennem uddannelsens kombination af faglig bredde og dybde og gennem samspillet mellem fagene.

Stk. 2. Eleverne skal gennem uddannelsens faglige og pædagogiske progression udvikle faglig indsigt og studiekompetence. De skal opnå fortrolighed med at anvende forskellige arbejdsformer og opnå evne til at fungere i et studiemiljø, hvor kravene til selvstændighed, samarbejde og sans for at opsøge viden er centrale.

Stk. 3. Uddannelserne skal have et dannelsesperspektiv med vægt på elevernes udvikling af personlig myndighed. Eleverne skal derfor lære at forholde sig reflekterende og ansvarligt til deres omverden: medmennesker, natur og samfund samt til deres udvikling. Uddannelserne skal tillige udvikle elevernes kreative og innovative evner og kritiske sans.

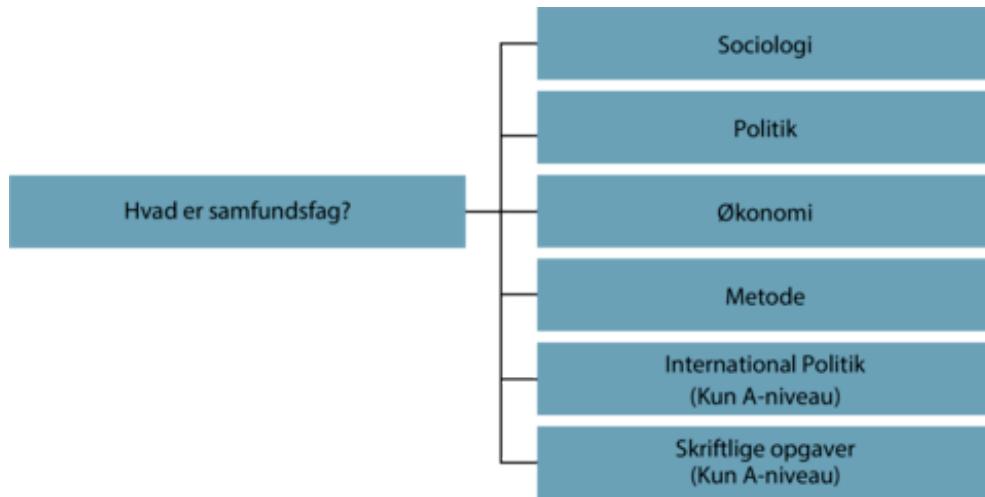
Stk. 4. Uddannelserne og institutionskulturen som helhed skal forberede eleverne til medbestemmelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Undervisningen og hele institutionens dagligliv må derfor bygge på åndsfrihed, ligeværd og demokrati og styrke elevernes kendskab til og respekt for grundlæggende friheds- og menneskerettigheder, herunder ligestilling mellem kønnene. Eleverne skal derigennem opnå forudsætninger for aktiv medvirken i et demokratisk samfund og forståelse for mulighederne for individuelt og i fællesskab at bidrage til udvikling og forandring samt forståelse af såvel det nære som det europæiske og det globale perspektiv.

Børne- og Undervisningsministeriet: "LOV nr. 1716". Retsinformation d. 27. december 2016

Hvordan kan samfundsfag bidrage til at nå målet med en gymnasial uddannelse? Prøv at markere ord i teksten som du forbinder med samfundsfag.

Samfundsfag består af tre hovedområder: **Politik**, **Økonomi** og **Sociologi**. Hertil kommer **Metode**.

På A-niveau har man desuden **International Politik** og **skriftlige opgaver**. Sværhedsgraden er naturligvis afhængig af niveauet. Det teoretiske og metodisk niveau stiger i takt med fagets niveau.

Figur 1.2 Hvad skal vi lave?

Som alle andre fag har samfundsfag en læreplan, der indeholder en beskrivelse af fagets indhold og krav. Her kan du få et overblik over hovedelementerne i samfundsfag. Se mere specifikt om hovedområdernes indhold i læreplanen.

Samfundsfag indgår gerne i samarbejde med andre fag, ikke mindst med de andre fag i de samfundsfaglige studieretninger. Læs mere herom i kapitel 5.

Eksamens er mundtlig, og hvis du har faget på A-niveau også skriftlig. Hvis du vil vide mere om eksamen m.v. kan du selv læse i læreplanen eller spørge din lærer.

- Se [Øvelse 1.1. Demokrati på skolen og i klassen! \(se side 24\)](#)

Hvordan bliver du god til samfundsfag?

Nedenfor bliver du præsenteret for en række råd til, hvordan du bliver god til samfundsfag. Målet med denne vejledning er, at du, dine kammerater og din lærer kan få en god snak om forventninger og krav.

Det sker rigtig tit, at man som lærer får spørgsmål som "Hvad er det egentlig, samfundsfag handler om?", "Hvordan får jeg en god karakter i samfundsfag?" eller "Hvad er det, du vil have?".

For at bidrage med svar har lektor Leise Buhl Jensen og jeg udviklet et læringskoncept, som er baseret på fagets læreplan m.v. Vi har kaldt det **BUILD**.

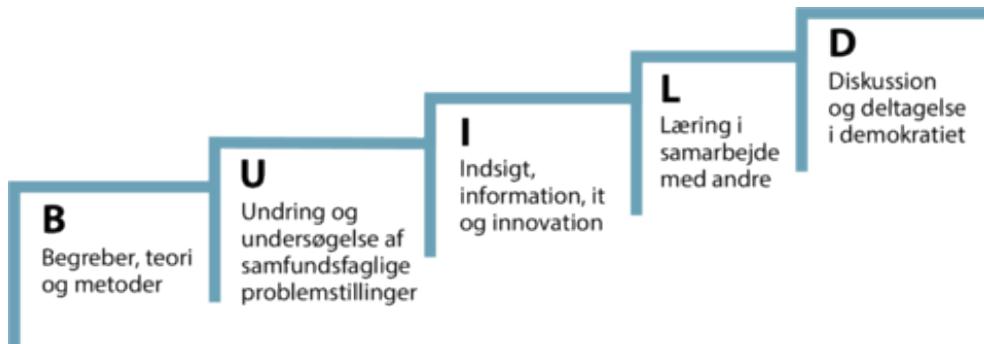
BUILD er:

- Begreber, teori og metode

1. Hvordan kommer du i gang med samfundsfag?

- **Undring og undersøgelse af samfundsfaglige problemer**
- **Indblik, information, it og innovation**
- **Læring i samarbejde med andre**
- **Diskussion og deltagelse i demokratiet**

BUILD kan illustreres som en læringstrappe:

Figur 1.3 BUILD-læringstrappen

Begreber, teori og metode

For at blive god til samfundsfag er det vigtigt at have styr på fagets begreber inden for de tre hovedområder: politik, økonomi og sociologi – samt international politik, hvis du skal have faget på A-niveau.

De samfundsfaglige begreber svarer til gloserne, som du lærer i fremmedsprog eller formlerne i de naturvidenskabelige fag: har du styr på gloserne, er du godt på vej til at tale et sprog bedre. Kan du formlerne, bliver du bedre til at udtrykke dig naturvidenskabeligt. I samfundsfag skal du så at sige bruge begreberne til at tale "**samfundsfagsk**".

Det er det "sprog", du skal kunne, for at blive god til samfundsfag og få en god karakter. Man kan med andre ord ikke bare sludre eller råbe sig til en god karakter. Begreberne er dine værktøjer – og det er **vigtigt at have styr på sin værkøjskasse** for at kunne løse opgaver.

Skal du hver gang rode rundt for at finde det rigtige værktøj, så tager opgaven lang tid, og det kan skade resultatet, hvis du arbejder ud fra "de forhåndenværende søms princip".

At have styr på begreberne og at kunne anvende dem er alfa og omega i samfundsfag – både mundtligt og skriftligt.

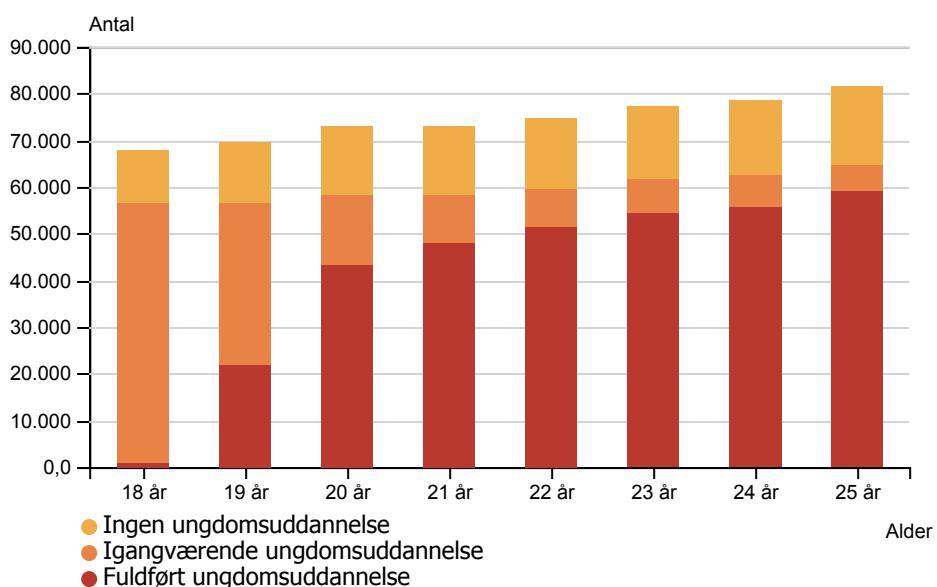
Hvordan får du styr på begreberne? Et kort svar: **læs godt i dine grundbøger**. Mange af de nævnte begreber er knyttet til en teori og en teoretiker. **At koble begreber, teori og teoretikere er kun godt**.

Metode

Ydermere skal du have et grundlæggende kendskab til fagets metoder. De varierer alt efter niveau, men fælles er et kendskab til kvantitativ og kvalitativ metode.

Kvantitativ metode handler om tal, der er blevet til på baggrund af forskellige undersøgelser. Det kunne være en spørgeskemaundersøgelse, som du og dine klassekammerater selv har lavet.

Med en sådan undersøgelse indsamles kvantitative data. Det vil sige data, som kan tælles. På baggrund af sammentællingen præsenterer man sine tal i form af en statistik, tabel, graf eller lign. Således bliver man i stand til at måle sit resultat.

Figur 1.4

Diagrammer anvendes ofte i samfundsfag. Her ses et diagram fra Danmarks Statistik.

Kilde: Ungdomsuddannelser – Danmarks Statistik (dst.dk), 2019

Refleksion: Ungdomsuddannelser

Hvad kan du udlede af diagrammet om 18-25-åriges ungdomsuddannelser?

I den sammenhæng er det vigtigt at sikre, at ens undersøgelse er repræsentativ.

I forbindelse med kvantitative undersøgelser – for eksempel ved meningsmålinger – plejer man at sige, at der bør interviewes mellem 1000 og 2000 personer for at sikre repræsentativiteten.

1. Hvordan kommer du i gang med samfundsfag?

Det forventes selvfølgelig ikke i de spørgeskemaundersøgelser, som du skal lave i samfunds-fag. Det er til gengæld altid vigtigt at gøre opmærksom på eventuelle fejlkilder. Kommentér altid mulige fejlkilder ved din undersøgelse.

Du har som mål at undersøge, hvordan befolkningen forholder sig til et forslag om en halvering af folkepensionen. Du har stillet dig op foran den lokale Netto kl. 10 om formiddagen. Her vil du indsamle alle dine data. Hvilken fejlkilde kan opstå her?

Hvad vil du gøre for at undgå fejlkilden? Typisk vil du møde kvantitative data i form af statistikker, som er lavet af andre, for eksempel Danmarks Statistik eller det europæiske Eurostat. Det handler om at læse statistikken rigtigt.

Huskliste: Hvordan læser du en tabel?

1. Hvad handler tabellen om? Læs overskriften.
2. Hvordan er tabellen opstillet? Beskriv rækker og kolonner, variable, værdier m.v.
3. Hvad fortæller tabellen? Gennemgå tabellen systematisk med fokus på de centrale tendenser. Fremhæv centrale tal.
4. Hvad kan du konkludere? Lav en sammenfatning.
5. Er tabellen pålidelig? Bemærk, hvorfra tabellen kommer, dens repræsentativitet og metode m.v.

Prøv at finde en tabel på nettet, og anvend vejledningen ovenfor.

Kvalitativ metode handler om at observere eller lytte ved for eksempel at foretage et interview og på den baggrund indsamle kvalitative data.

Du kan også indsamle kvalitative data ved at lave en observation. Du kan besøge en børnehave for at observere børnenes adfærd. Eller du kan sætte dig på en bænk på torvet for at observere, hvad du forinden har besluttet dig for at observere. Det kunne for eksempel være unges tøjstil.

Grundforløb i samfundsfag – om frihed og lige muligheder

Den danske journalist Rasmus Tantholdt interviewer Syriens præsident Assad i oktober 2016.

Sana/EPA/Ritzau Scanpix

Refleksion: Metode

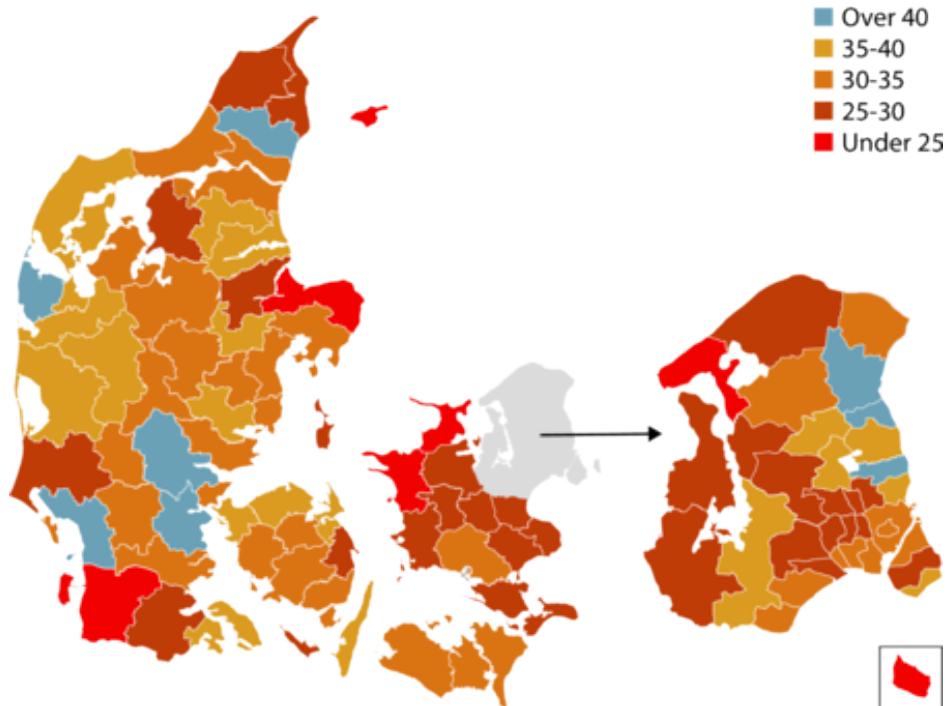
Med hvilken metode forbinder man et interview?

Refleksion: Trivsel

På baggrund af trivselsundersøgelsen er kortet, figur 1.5 blevet skabt.

Hvilken metode er anvendt?

Figur 1.5 Sådan udregnes trivsel: De nationale trivselsmålinger gennemføres som en spørgeskemaundersøgelse. Den generelle trivsel fastsættes på en skala fra 1-5, hvor 5 er bedst. For hver kommune har man derpå opgjort, hvor stor en procentdel, der har svaret mellem 4 og 5.

Kilde: "Find din skoles undervisningseffekt 2014/2015". Cepos d. 6. december 2015

Tal med sidemanden:

1. Hvad betyder skoletrivsel for individets muligheder for at lære?
2. Hvordan kan man skabe gode rammer for skoletrivsel?
3. Har skoletrivsel betydning for om man klarer sig godt i samfundet på længere sigt?

Undring og undersøgelse af samfundsfaglige problemer

At have styr på begreber, teori og metode er vigtigt for at blive god til samfundsfag, men samfundsfag er naturligvis – og heldigvis – mere end det. Samfundsfag handler om **at bruge begreberne til at undersøge et samfundsfagligt problem**.

Et samfundsfagligt problem er noget, der udspringer af en undren over, hvorfor et eller andet er, som det er. Når man underer sig, stiller man typisk spørgsmålet "**Hvorfor?**" Dette hvorfor? er egentlig dét, man gerne vil have svar på. I tilknytning til dette undringsspørgsmål opstilles en række problemstillinger, som man vil undersøge for at kunne give et kvalificeret bud på et svar.

Et undringsspørgsmål med efterfølgende problemstillinger er dét, man kalder en problemformulering (– se boksen [Lokummet brænder! \(se side 13\)](#))

Disse problemstillinger er opbygget **taksonomisk**. Det vil sige, at man starter med det enkle og bevæger sig gradvist mod det komplekse.

Det enkle er at **redegøre**. En redegørelse kan for eksempel fremhæve centrale elementer i en tekst.

Det, der fremhæves i redegørelsen, skal bruges på næste niveau, hvor du skal **undersøge** din empiri. **Empiri** er materiale, som du har til rådighed. Det er for eksempel artikler, rapporter, billeder, statistikker m.v.

Når du undersøger, skal du fordybe dig i en analyse. Det er her, du viser, at du kan anvende de relevante begreber, modeller, teori og metode.

Undersøgelsen fører til en **diskussion**, typisk af fordele og ulemper ved forskellige løsningsforslag eller af konsekvenser på kort og langt sigt. Her anvendes empiri, begreber og teori.

Lokummet brænder

1. Hvordan kommer du i gang med samfundsfag?

Tegning af Gert Ejton (Jysk Fynske Medier)

"Lokummet brænder!" er en metafor, der bruges, når noget er helt galt. Når noget er helt galt, har vi at gøre med et problem eller en konflikt. Når vi har et problem, er det oplagt at undre sig og spørge: hvorfor brænder lokummet?

Eller: hvorfor er det et problem, at lokummet brænder? (= undringsspørgsmål).

Refleksion: Lokummet brænder

Kan du komme i tanke om steder og områder, hvor lokummet brænder?

For at komme nærmere et svar opstilles delspørgsmål, kaldet problemstillinger.

Problemstillingerne skal opstilles taksonomisk, altså begynde med det enkle (= redegørelse) og gradvis bevæge sig mod det komplekse (= undersøgelse og derefter diskussion).

Man begynder med andre ord med at stille de lette spørgsmål: Hvad sker der? Hvor sker det? (= redegørelse). Her præsenteres grundlæggende oplysninger, der er vigtige at have på

plads for at kunne gå dybere ned i problemet. Et lille tip: sørge for at holde din redegørelse præcis og fokuseret i forhold til problematikken.

Derfra videre til et lidt mere komplekst spørgsmål: Hvorfor opstod problemet? Hvordan løses problemet? Af hvem? (= undersøgelse). Her vil det være oplagt at undersøge centrale deltagere (aktører) i konflikten (problemets), for eksempel ved at analysere mål og midler i forskellige politiske taler og sammenligne deres løsningsforslag. Der kan også inddrages andre former for empiri, altså materiale som for eksempel artikler og statistik. Det er også her i undersøgelsen, at du viser, at du kan bruge begreber og teori.

I forlængelse af undersøgelsen går du videre til det komplekse – til diskussionen.

Diskussionen kunne indeholde en diskussion af løsningsforslagenes fordele og ulemper på kort og langt sigt. Hermed vender du tilbage til undringsspørgsmålet ved at spørge: Hvorfor er problemet svært at løse?

Vær kritisk! Forhold dig altid kritisk til materialet, som du har fået udleveret eller selv har fundet. Er der tale om faktuel information (altså en præsentation af fakta)? Eller er der tale om et partsindlæg: Er teksten farvet af en bestemt politisk/personlig holdning? Hvordan kommer du ned i teksterne?

Når du undersøger, er det vigtigt at komme dybt ned i materialet, som du har til rådighed.

En grundlæggende model er De 6 H'er:

1. Hvor er materialet at finde? (avis, tv, Facebook m.v.)
2. Hvornår er materialet fra? (dato)
3. Hvem er afsender af materialet? Hvem er modtager?
4. Hvad står der i materialet, og hvad er budskabet?
5. Hvordan præsenteres budskabet? (herunder hvilke sproglige og retoriske virkemidler, der bliver brugt.)
6. Hvorfor præsenteres budskabet på den måde? (formål)

Sproglige virkemidler (punkt 5) kunne for eksempel være appelformerne, som er meget anvendelige, især til politiske taler:

- Logos er, når afsenderen taler til modtagernes fornuft: "Tallene siger således, derfor gør vi sådan ..." Det, der overbeviser modtagerne, er således det fornuftige og logiske argument.
- Patos er, når afsenderen taler til modtagernes følelser og opbygger en stemning, der overbeviser modtageren. Et eksempel kunne være, når nogen siger: "Tænk på børnene!"
- Eros er, når afsenderen med sin person forsøger at virke tillidsskabende i forhold til modtagerne. Her er det således afsenderens troværdighed, der skal overbevise modtagerne. Hvis en kandidat til Folketinget siger: "Jeg har været direktør i 20 år, og derfor ved jeg, hvordan vi redder Danmarks økonomi" er det eros, der benyttes.

Refleksion: Logos, patos og etos?

Kan du give andre eksempler med logos, patos og etos?

Indblik, information, it og innovation

Du får generelt et større indblik i samfundet ved at følge med. Hvis du ser tv-avisen/nyhederne, læser avis – også på nettet – eller hører radio, får du serveret en masse gratis viden, som er brugbar i undervisningen og til eksamen.

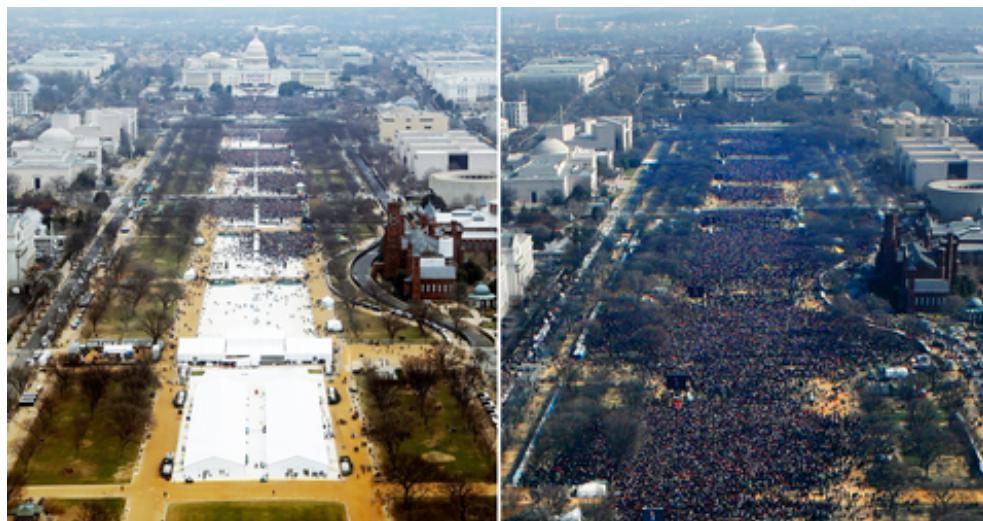
Det er netop de ting, der foregår her og nu, som de samfundsфaglige begreber kan bruges til at øge forståelsen af.

Refleksion: Altingets nyhedsbrev

Følger du med?

Tilmeld dig fx Altingets nyhedsbrev, som dagligt giver dig gratis opdateringer og analyser af aktuelle begivenheder.

De to fotografier ovenfor viser, hvor mange der var ved henholdsvis Donald Trumps indsættelse som præsident i januar 2017 (tv) og ved Barack Obamas indsættelse i 2009. Trump benægtede efterfølgende, at der var færre ved hans indsættelse og beskyldte medier for at manipulere med billedeerne.

Staff/Reuters/Ritzau Scanpix

Refleksion: Nyhedsinformation

Hvor får du dine nyheder fra?

- Se [Øvelse 1.2. Hvad sker der? \(se side 25\)](#)

Det er vigtigt, at du bliver god til at finde brugbare oplysninger, få større indsigt i samfundet og på den baggrund deltage i samfundet. Internettet er en kæmpe ressource, der har gjort informationssøgningen meget nemmere – men også givet nye udfordringer. På nettet finder man det hele, både revl og krat, skidt og kanel.

Det er derfor vigtigt altid at have sin kritiske sans med, når man søger informationer på nettet. Læg altid mærke til, hvem der er afsenderen af informationerne. Er der tale om faktuel information eller et partsindlæg, der udtrykker en subjektiv (personlig eller farvet) holdning?

1. Hvordan kommer du i gang med samfundsfag?

Pas på fake news – også i Danmark!

Billedet her er et screenshot fra en artikel, der foregiver at være fra Ekstra Bladet og som hævder at have svaret på, hvorfor Mette Blomsterberg pludselig forlod det populære program Den store bagedyst.

Ekstra Bladet

Forsiden Nyheder Sport flash! TV EXTRA

Blomsterberg: Den Virkelige Grund Til Det Pludselige Bagedyst Exit!

Efter en række spekulationer omkring baggrunden for Mette Blomsterbergs pludselige exit fra populære TV-program, står hovedpersonen nu frem med den "rigtige version" af historien!

For nogle uger siden ringede Mette Blomsterberg til sine kolleger fra 'Den store bagedyst' med en meget svær besked: Jeg stopper som dommer i 'Den store bagedyst'.

Den svære udmelding kom efter mange og lange overvejelser fra dommeren gennem fem sæsoner.

– Jeg elsker 'Den store bagedyst'! Jeg føler lidt, at det er mit barn, som jeg har været med til at føde. Jeg er så stolt af og glad for, at jeg har fået lov til at sætte mit præg på det, fortæller tv-konditoren, der har været med fra begyndelsen tilbage i 2012.

Screendump af indledningen til artiklen om Mette Blomsterberg, der viste sig at være fake news.

1. Hvordan kommer du i gang med samfundsfag?

- Løgn 1: For det første er artiklen ikke fra Ekstra Bladet. Afsenderen er en eller anden producent af et slankemiddel, der har misbrugt Ekstra Bladets logo for at opnå større troværdighed.
- Løgn 2: For det andet er artiklens indhold løgn: Ved at klistre forskellige rigtige og urigtige oplysninger sammen påstår artiklen, at årsagen til Mette Blomsterbergs exit er, at hun havde svært ved at holde sig fra de lækre kager og fik vægtproblemer – men takket være et slankemiddel kan denne trang holdes nede. Artiklen er således en skjult reklame for et produkt.

Fake News – falske nyheder – er blevet endnu mere aktuelt efter valget af Donald Trump som præsident. At have kildekritisk sans på nettet (ikke mindst på de sociale medier) er blevet en yderst aktuel kompetence, som vi også i samfundsfag arbejder aktivt med.

Her efter Maja Lærke Maach: Blomsterberg offer for 'fake news': Det er virkelig ubehagligt. dr.dk, 20. februar 2017.

Refleksion: Fake news

Er du stødt på andre eksempler på fake news?

Der er mange gode steder at finde materiale – men for samfundsfag skal Infomedia fremhæves. Infomedia indeholder artikler fra de landsdækkende dagblade, mange regionale og lokale aviser, tidsskrifter, fagblade og nyhedsbureauer.

It er en central del af vores hverdag i dag, også i skolen. Der er mange muligheder for at bruge it på en saglig og faglig måde. I bogens øvelser har vi inddraget forskellige it-redskaber, men der kommer hele tiden nye til.

Studerende på biblioteket på KUA. Hvorfor går hun ikke bare på nettet?
Niels Ahlmann Olesen/Ritzau Scanpix

Ligeledes arbejder vi aktivt med innovation i samfunds fag, idet vi forsøger at stimulere kreativitet, nytænkning og lyst til at deltage i aktiviteter på og uden for skolen. Det sker bl.a. ved at indgå i samarbejde med private og offentlige virksomheder og andre organisationer.

Læring i samarbejde med andre

Det er et bærende princip i denne udgivelse, at individuel læring går hånd i hånd med læring i fællesskabet, i særdeleshed i din klasse.

De mange øvelser lægger derfor op til, at du skal samarbejde med andre. Det er der mange gode grunde til – ikke mindst, at du vil komme til at samarbejde med andre i gymnasiet, men også senere på dine studier og på din fremtidige arbejdsplads.

Brug hinanden. Lav en Facebook-gruppe, hvor I deler viden og diskuterer. Det kan sagtens lade sig gøre, uden at jeres lærer er med. Men det er da også helt fint, hvis han/hun er med i gruppen. Lav studiegrupper, hvor I støtter og forpligter hinanden. Drøft med din lærer, hvordan det gøres mest hensigtsmæssigt.

Sørg for at overholde jeres egen grundlov (jf. ovenfor). Det skulle gerne skabe rum for de gode diskussioner.

1. Hvordan kommer du i gang med samfundsfag?

Diskussion og deltagelse i demokratiet

Et forpligtende arbejdsfællesskab i klasserummet er vigtigt for at kunne nå derhen, hvor samfundsfag for alvor bliver sjovt. Nemlig når der skal diskuteres. På et fagligt grundlag vel at mærke.

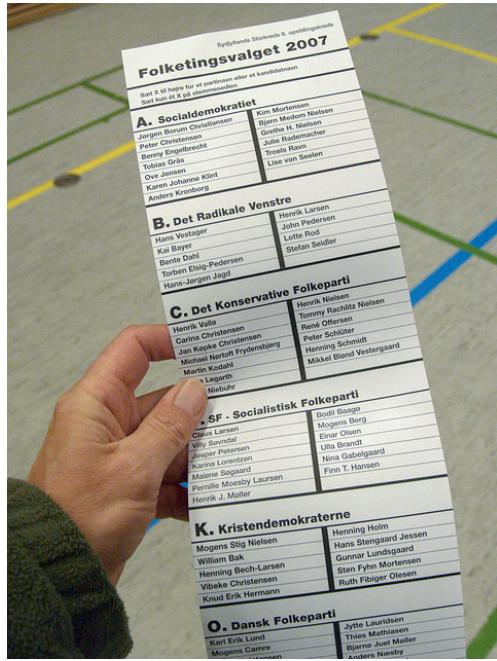
I en faglig diskussion er det netop meningen, at aktuelle emner diskuteres med inddragelse af faglige begreber og teori, således at det ikke bliver en diskussion med udsagn som "jeg tror" eller "jeg mener dét, jeg mener, fordi det mener jeg bare".

Selvfølgelig har man en mening – men i en diskussion er kunsten at kunne underbygge sine argumenter overbevisende.

Det er vigtigt at kende og lytte til andres argumenter. Kender du noget til din modstanders argumenter, kan du lettere finde ud af, hvor du skal sætte ind med din modargumentation. Eller finde ud af områder, hvor der måske er mulighed for et samarbejde og et kompromis.

Følg med i verden omkring dig – både fordi det er dét, samfundsfag handler om, og fordi det er positivt at tage viden med sig ind i klasserummet og til eksamen.

Grundforløb i samfunds fag – om frihed og lige muligheder

At skabe forudsætningerne for unge menneskers aktive medvirken i et demokratisk samfund er et mål med selve gymnasieuddannelsen. Her ser du to forskellige former for medvirken og deltagelse: En stemmeseddel og en klimademonstration d. 6. oktober 2020 i København.

Jens Christian Top/Ritzau Scanpix

At skabe forudsætningerne for unge menneskers aktive medvirken i et demokratisk samfund er et mål med selve gymnasieuddannelsen. Her ser du to forskellige former for medvirken og deltagelse: En stemmeseddel og en klimademonstration d. 6. oktober 2020 i København.

1. Hvordan kommer du i gang med samfundsfag?

Liselotte Sabroe/Ritzau Scanpix

Refleksion: Deltagelse

1. Hvad betyder aktiv medvirken?
2. Hvordan har du tænkt dig at deltage?

Øvelser til kapitel 1

Øvelse 1.1: Demokrati på skolen og i klassen!

Som det fremgår af *Loven for gymnasiale uddannelser* skal uddannelsen og institutionskulturen som helhed "forberede eleverne til medbestemmelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre" (§1 stk.4). Der skal med andre ord være en demokratisk kultur på skolen og i klassen.

Samfunds fag spiller en hovedrolle i opdyrkningen af denne demokratiske kultur i "det lille samfund" (skolen, klassen, det lokale osv.) og til at skabe sammenhæng med "det store samfund" (fra kommunale og nationale til det internationale og globale).

En væsentlig del af demokrati er, at man i fællesskab er i stand til at formulere en række spilleregler. Sådanne fælles spilleregler bliver i et demokrati til ved, at man præsenterer sine egne forventninger og ønsker for andre og igennem diskussion forsøger at opnå enighed om noget basalt, som alle skal overholde. Man kan kalde det en grundlov.

Opgaven er, at klassen skal lave sin egen grundlov, hvori der opstilles grundlæggende regler for, hvordan man skal og bør opføre sig i jeres klasse. I skal med andre ord forsøge at skabe et grundlag for en demokratisk klasserumskultur.

1. I første omgang skal du (som individ) formulere dine forventninger til, hvordan a) den gode elev, b) den gode klasse, c) den gode time og d) den gode lærer skal være. Med andre ord, hvad skal man forvente af den gode elev, klasse, time og lærer? Nedskriv dine nøgleord i et skema.
2. Dernæst går I sammen i grupper for at sammenligne og diskutere jeres forventninger. Gruppe 1 beskæftiger sig med den gode elev, gruppe 2 med den gode klasse, gruppe 3 arbejder med den gode time og gruppe 4 med den gode lærer.
  - a. Gruppearbejdet indledes med en runde, hvor alle medlemmer i gruppen præsenterer individuelle forventninger. På den baggrund diskutes ligeheds punkter, og hvad der er det allervigtigste.
  - b. Til slut formuleres i fællesskab 5 paragraffer om emnet. Anvend paragraf tegnet §. Paragraffen skal formuleres som en sætning og ikke bare bestå af enkeltstående ord.
3. Paragrafferne, som grupperne er blevet enige om, skrives evt. på tavlen og præsenteres mundtligt for klassen. Klassen kan komme med kommentarer og forslag til ændringer og skal til slut ved afstemning vedtage det samlede dokument: Klassens grundlov.
4. Man kunne afslutte med at diskutere, hvad der skal til for, at grundloven overholdes.

1. Hvordan kommer du i gang med samfundsfag?

Øvelse 1.2: Hvad sker der?

1. Vælg en nyhed – helst i relation til emnet Frihed og lige muligheder.
2. Det er et krav at du finder og medbringer en eller anden form for empiri, fx en artikel eller et tv-indslag, der kan belyse og uddybe den valgte nyhed.
3. Formulér 1-2 spørgsmål til videre diskussion.
4. Præsentér nyheden med empiri og diskussionsspørgsmål på klassen.

Hvis du ikke selv inddrager begreber i oplægget, kan klassen og læreren supplere som en del af den efterfølgende diskussion.

2. Ideologiernes syn på frihed og lige muligheder

I dette kapitel præsenteres du for de tre klassiske ideologier – liberalism, socialism og konservatisme. Ideologierne giver forskellige bud på, hvad det gode liv og det perfekte samfund er. Det vil fremgå af kapitlet, at deres syn på frihed og lige muligheder er vidt forskellige.

Ideologierne indeholder tanker, som har påvirket opbygningen af vores samfund og til en vis grad stadig spiller en rolle i udviklingen af det.

Ideologierne er relevante, når du skal arbejde med politik, men også med økonomi og sociologi i samfunds fag. De er også gode at have kendskab til, når du skal diskutere med andre om, hvad det gode liv og det perfekte samfund kunne være.

Den følgende gennemgang af ideologierne lægger vægt på ideologiernes menneske- og samfundssyn, herunder deres opfattelser af de tre begreber, der er symboliseret ved farverne i det franske flag:

- Frihed (Liberté)
- Lighed (Egalité)
- Broderskab (Fraternité)

Disse tre begreber forholder alle ideologier sig til, men de lægger et forskelligt indhold i dem.

2. Ideologiernes syn på frihed og lige muligheder

*Det franske flag. Demonstration på Place de la Republique i forbindelse med terrorangrebet i Paris i januar 2015 mod det satiriske magasin Charlie Hebdo.
Loic Venance/AFP/Ritzau Scanpix*

Fakta: Frihed og lige muligheder

Når man definerer frihed, skelnes ofte mellem positiv og negativ frihed. **Positiv frihed** omhandler frihed til at kunne udnytte sit potentiale og opnå mål. **Negativ frihed** handler om frihed fra undertrykkelse og tvang.

I forhold til en definition af lige muligheder er det relevant at komme ind på begreberne formel lighed, chancelighed og resultatlighed. Med **formel lighed** menes den principielle lighed i rettigheder, som alle har som samfundsborgere. I et demokrati har alle individer uanset hudfarve, køn, religion, seksualitet formelt samme rettigheder for eksempel til uddannelse.

I forlængelse heraf kan man tale om **chancelighed**, der handler om, at det skal være sandsynligt for alle grupper i samfundet at kunne opnå samme resultater som andre grupper. Det skal ikke være sådan, at bare fordi du er vokset op i fattige kår, så er du dømt til også at ende i fattigdom. At alle formelt set har ret til en uddannelse, giver ikke reelt samme muligheder. Derfor har vi SU for at øge chanceligheden.

Resultatlighed fokuserer på, hvordan den reelle ulighed skal håndteres. Her er hovedpointen, at slutresultatet skal være lige. Et instrument til resultatlighed kunne for eksempel være kønskvoter og øremærket barsel, for at skabe reel lighed mellem kønnene.

De fleste partier i Danmark mener, at der skal være en eller anden grad af chancelighed, men de er ikke helt enige om, hvor stor chanceligheden skal være, eller hvordan den opnås. Det skyldes ikke mindst deres forskellige ideologiske udgangspunkter.

At tale om én liberalisme, én konservativisme og én socialism giver ikke mening. Derfor beskrives også enkelte varianter af de tre klassiske ideologier.

Kapitlets formål er at give dig viden om ideologierne, så du kan spotte ideologiske grundholdninger i debatten om frihed og lige muligheder.

- Se [Øvelse 2.1: Hvordan ser dit perfekte samfund ud? \(se side 47\)](#)

Hvad er liberalisme?

Liberalismen har rødder i 1700-tallets oplysningsstid og var en reaktion på den etablerede politiske og økonomiske magt, som i mange europæiske lande, bl.a. i Danmark, lå hos en enevældig konge.

Andre i den lille, men magtfulde elite var kirken og adelen, der nød en række politiske og økonomiske særrettigheder (privilegier).

2. Ideologiernes syn på frihed og lige muligheder

Det store flertal af befolkningen var bønder. De havde kun ringe politisk og økonomisk magt. Byborgerskabets økonomiske magt var vokset, men de havde stadig ringe politisk magt. Det var hos borgerskabet, at liberalismen fængede.

Hvad mener en klassisk liberalist?

En klassisk liberalist mener, at **alle er født lige og frie**, og at ethvert individ har umistelige **frihedsrettigheder**, for eksempel ytringsfrihed, religionsfrihed, forsamlingsfrihed og privat ejendomsret. Blandt den klassiske liberalismes fædre er John Locke (1632-1704) og Adam Smith (1723-1790).

"Man er sin egen lykkes smed" er et motto for den klassiske liberalism. Man skal med andre ord sætte sig selv i første række og bruge den frihed, man er født med, til at skabe sit liv. Dog skal det enkelte menneske handle ansvarligt over for andre.

Individualisme og egoisme er – ud over at være naturligt for mennesket – også til gavn for samfundet, for hvis alle følger deres drømme, vil det skabe vækst og dermed smitte af på resten af samfundet.

Refleksion: At spotte en liberalistisk grundholdning

Hvis du hører en person sige nedenstående i en debat, har du med stor sandsynlighed at gøre med én, der taler ud fra en liberalistisk grundholdning:

- ” Mennesket er fornuftigt og er selv i stand til at tage vare på sit eget liv. Det er ikke statens opgave.
- ” Økonomisk ulighed er ikke et problem for samfundet, idet ulighed øger lysten til selv at gøre en ekstra indsats.
- ” Markedet skal være frit, og staten skal ikke blande sig i økonomien.
- ” Skatten skal sættes ned. Den offentlige sektor skal være mindre.

1. Flere sætninger? Fortsæt selv listen. Anvend begreberne fra teksten.
2. Find andre citater ved opslag på nettet.

Refleksion: Sin egen lykkes smed

2. Ideologiernes syn på frihed og lige muligheder

Jens Hage/Ritzau Scanpix

Hvad vil det sige, at være sin egen lykkes smed?

Klassiske liberalister går ind for et **frit marked** med **frei konkurrence**. Markedet skal fungere ud fra **udbud og efterspørgsel** – og staten skal være lille og ikke blande sig. Man skal med andre ord "lade stå til" (laissez faire).

Staten skal i det hele taget blande sig mindst muligt i menneskets liv. Visse liberalister taler for en **natvægterstat**, som skal sørge for lov og orden, altså justitsvæsen og politi, samt forsvaret.

Andre klassiske liberalister mener dog, at staten også skal stå for opgaver, som private ikke kan sætte i gang, men som vil være til gavn for det frie marked (for eksempel infrastruktur). Vigtigt er det, at **skatten holdes nede**, da skatten forstyrre markedet og mindsker den enkeltes motivation til at gøre en ekstra indsats.

Staten skal heller ikke træde til med redningspakker til virksomheder, der er i knibe. Eller sagt med et andet klassisk liberalistisk slogan: "Lad falde, hvad ikke kan stå".

Frihed og lighed er således kernebegreber i liberalismen, men bemærk, at der ikke er tale om økonomisk og social lighed. Faktisk er økonomisk ulighed gavnligt for samfundet, da den motiverer den enkelte til at yde sit bedste og ved egen hjælp skabe sin succes.

Varianter af liberalismen

Der findes flere varianter af liberalismen. En central variant er **socialliberalismen**. Socialliberalismen erkender, at et frit marked kan føre til for stor social ulighed og dermed ustabilitet i samfundet. Derfor er det nødvendigt, at staten skaber et sikkerhedsnet for dem, der ikke kan klare sig selv. Det medfører en lidt højere skat.

Desuden mener socialliberalister, at ikke alle har lige vilkår fra fødslen, og at man gennem uddannelse skal forsøge at **skabe lige muligheder**. Mere uddannelse vil også gøre samfundet mere demokratisk.

En af socialliberalismens stamfædre er John Stuart Mill (1806-1873), der også er kendt for sit engagement for kvinders rettigheder. En anden central socialliberal tænker er økonomen John Maynard Keynes (1883-1946).

2. Ideologiernes syn på frihed og lige muligheder

John Stuart Mill var socialliberalismens stamfader og fortaler for kvinders valgret. Her ses han bane vejen for en flok kvinder, der ønskede at stemme.

Punch, 1867

Fakta: Liberalismen om frihed og lige muligheder

Man kan sige, at den klassiske liberalism betoner negativ frihed, altså frihed fra – især statens indblanding i individets formelle lighed i rettigheder. Hvordan det enkelte individ bruger disse rettigheder, er op til ham eller hende. Den reelle ulighed – altså sociale forskel mellem samfundets individer – er et resultat af individets mere eller mindre fornuftige valg.

En socialliberalist ville dog betone chancelighed og den positive frihed, som noget der skal hjælpes på vej bl.a. af staten via uddannelse.

En anden gren er **nyliberalismen**, som vandt frem i slutningen af 1970'erne som reaktion på velfærdsstatens udvikling i 1960'erne.

Nyliberalister mener, at økonomien skal sættes fri af politisk styring, skatterne skal sættes ned og de sociale ydelser beskæres, fordi det er blevet en hængekøje for folk, der ikke yder til samfundet.

Nyliberalister taler for nedskæring og **privatisering** af offentlig virksomhed og for **brugerbetalung** på områder, der i dag varetages af det offentlige som for eksempel uddannelse og sundhedsvæsen. Statens opgave skal primært være at sikre ordentlige forhold for markedet. Velfærdsgoder skal den enkelte i højere grad selv stå for via private forsikringer.

Centrale personer, der kan sættes i forbindelse med nyliberalismen, er økonomerne Friedrich von Hayek (1899-1992) og Milton Friedman (1912-2006).

Refleksion: Er lige muligheder en illusion?

I artiklen *Illusionen om lige muligheder* skriver Peter Kurrild Klitgaard følgende:

”

Hvordan giver man "lige" muligheder til mennesker, der af natur er forskellige og i den forstand essentielt og uomgængeligt er ulige? Vi er forskellige med hensyn til intelligens, medfødte evner, udseende, og – ikke mindst – ønsker, lyster og horisonter. Selv i den usandsynlige situation, at man kunne lade to mennesker begynde med de samme arveanlæg og den samme 'startkapital' i livet, ville der ikke gå lang tid, inden de havde fået forskellige resultater.

Hvert valg, vi træffer som mennesker – når vi forelsker os eller skilles, bliver forældre eller forbliver barnløse, køber eller sælger bolig osv. – er med til at ændre de muligheder, der efterfølgende ligger åbne for os. [...]

At opstille og have 'lige muligheder' som et ideologisk mål er i bedste fald en meningsløs klisché. I værste fald er det noget, der kan bruges til at legitimere hvad som helst.

1. Er der tale om faktuel information eller et partsindlæg?
2. Hvilken ideologisk overbevisning kommer til udtryk i citatet?
3. Hvad mon han mener med citatets sidste del?

Peter Kurrild Klitgaard: "Illusionen om lige muligheder". Berlingske Tidende d. 23. november 2014

- Se [Øvelse 2.2, opgave A: Hvordan argumenterer en liberalist? \(se side 48\)](#)

Hvad er konservativisme?

Den klassiske konservativisme
Jens Hage/Ritzau Scanpix

Refleksion: Konservativisme

Hvordan bliver den klassiske konservativisme fremstillet i karikaturen?

Konservatismen adskiller sig fra liberalismen (og socialismen) ved ikke at være en fremadskuende (progressiv) ideologi. Konservative vil slet ikke betegne konservativismen som en ideologi, men snarere som et sæt af holdninger, baseret på **erfaring, tradition og værdier**, der er blevet til i tidens løb.

Man kan sige, at den klassiske konservatismes motto er "Gud, konge og fædreland". Det er bærende institutioner som disse, der udgør samfundets orden, som hverken kan eller skal revolutioneres.

Ifølge Edmund Burke (1729-1797), som er en af konservativismens centrale tænkere, vil hurtige omvæltninger ende i kaos som under Den Franske Revolution i 1789. Hvis der skal forandringer til, skal det ske gradvist og have til formål at bevare samfundets grundlæggende orden. Men ikke al forandring fryder – og forandringer tager tid.

Konservatismen har derfor traditionelt haft fodfæste hos samfundsgrupper, som var godt tilfredse med tingenes tilstand og ikke så nogen grund til at ændre de økonomiske og politiske magtforhold. For eksempel godsejere og virksomhedsejere.

Hvad mener en klassisk konservativ?

Konservatismen er en reaktion på liberalismens syn på individuel frihed og lighed. Mennesket er, ifølge klassisk konservatisme, grundlæggende svagt og ufornuftigt og **har brug for autoriteter** (altså nogen, der bestemmer). Samfundets grundpille eller bærende element er ikke individet, men familien og samfundets institutioner. Alle er ikke født lige, men født ind i et hierarkisk, socialt opdelt samfund.

Demokrati er, ifølge den klassiske konservatisme, ikke godt for samfundet, da det vil nedbryde den sociale orden, som alle har gavn af. Samfundet er nemlig at sammenligne med en **organisme**: I toppen har vi hovedet. Der sidder de bedst egnede og bestemmer samfundets kurs. Men for at bevæge samfundet har hovedet brug for resten af kroppen. Arme og ben udfører arbejdet – og det er op til hovedet at sørge for, at ben og arme ikke har det dårligt. Ellers er det skidt for hele kroppen (organismen). Arme og ben skal dog kende deres plads og ikke bestemme kurs og retning. Det er de ikke egnede til.

Den individuelle frihed er begrænset, og det er svært at bevæge sig fra et samfundslag til et andet. Der er med andre ord **lav social mobilitet**. Ligheden mellem folk er lav. Til gengæld mener konservatismen, at der eksisterer et fællesskab, der går ned gennem samfundets lag. Der er fælles værdier, der knytter folk sammen, som for eksempel staten, der i den klassiske konservatisme kan fungere som et fælles holdepunkt.

Et andet holdepunkt er fædrelandet eller nationen, og ideen om, at man er ét folk med særlige egenskaber, værdier, historie og kultur. Disse værdier skal bevares og beskyttes. Det er ikke tilfældigt, at konservative – også i dag – er blandt dem, der taler varmest for et stærkt parti og forsvar.

Nationalisme og ideen om, at alle – rige og fattige – har fælles interesser og er i samme båd, er således en integreret del af konservatismen.

Refleksion: At spotte en konservativ grundholdning

Hvis du hører en person sige nedenstående i en debat, har du med stor sandsynlighed at gøre med én, der taler ud fra en konservativ grundholdning:

- ” Familien er samfundets grundpille.
- ” Vi skal værne om danske værdier og dansk kultur.
- ” Vi skal styrke forsvaret.
- ” Kongehuset er en vigtig del af det danske samfund.

1. Flere sætninger? Fortsæt selv listen. Anvend begreberne fra teksten.
2. Find andre citater ved opslag på nettet.

Varianter af konservatismen

Der findes flere varianter af konservatismen. Den ene er **socialkonservatismen**, der taler for, at staten skal give ind til fordel for de svagest stillede. Målet er ikke at skabe lighed, men at undgå, at der opstår social uro i samfundsorganismen.

Refleksion: Socialkonservativisme

Hvilken ideologisk variant minder socialkonservatismen om?

En anden er **nationalkonservativisme**, som betoner det nationale fællesskab og nationale værdier højt. Nationen har med andre ord særlige karakteristika, der gør dem anderledes end andre nationer. Derfor skal dette fællesskab og disse værdier dyrkes og beskyttes. Internationale konventioner og menneskerettigheder kommer i anden række i forhold til nationens egeninteresse.

En tredje gren er **nykonservatismen** – også kaldet liberal-konservativisme, der mener, at statens rolle er blevet for stor og bureaucratisk. Den hæmmer det frie initiativ og skader konkurrenceevnen som følge af de høje skatter.

Skatten skal sættes ned og den offentlige sektor reformeres og moderniseres. **Decentralisering** (at opgaver flyttes fra staten og i stedet lægges ud til civilsamfundet, familien og virksomhederne) og **privatisering** er vejen frem.

Nykonservativismen deler således mange holdninger med nyliberalismen og dens kritik af vel-færdsstaten.

Fakta: Konservatismen om frihed og lige muligheder

Man kan sige, at konservatismen grundlæggende ikke er optaget af individets frihed, hvis det udfordrer samfundets stabilitet og sammenhængskraft. Mennesker er nu engang født med forskellige evner og har derfor ikke lige muligheder.

Dog vil en socialkonservativ betone et vist behov for at hjælpe de svageste for at forhindre uro. Den nationalkonservative ville gøre denne hjælp etnisk betinget dvs. hjælpe nationalstatens egne borgere og ikke udlændinge.

- Se [Øvelse 2.2, opgave B: Hvordan argumenterer en konservativ? \(se side 48\)](#)

Hvad er socialism?

Socialismen udviklede sig fra midten af 1800-tallet som følge af de massive økonomiske, teknologiske og sociale omvæltninger under industrialiseringen.

Fabrikker skød op i byerne, og mange mennesker søgte fra land mod by for at få arbejde. Som følge heraf voksede arbejderklassen, som havde ringe løn-, bolig- og arbejdsforhold. Denne sociale nød i arbejderklassen var baggrunden for socialismens udvikling.

2. Ideologiernes syn på frihed og lige muligheder

*Den klassiske socialist
Jens Hage/Ritzau Scanpix*

Refleksion: Ideologiernes forskelle og ligheder

Sammenlign karikaturerne af socialismen, liberalismen og konservatismen på de foregående sider. Hvad er forskelle og ligheder mellem ideologierne?

Hvad mener en klassisk socialist?

Socialismen adskiller sig fra liberalismen og konservatismen ved ikke at opfatte samfundet som harmonisk. Samfundet er derimod præget af en grundlæggende konflikt, som bunder i den store økonomiske ulighed.

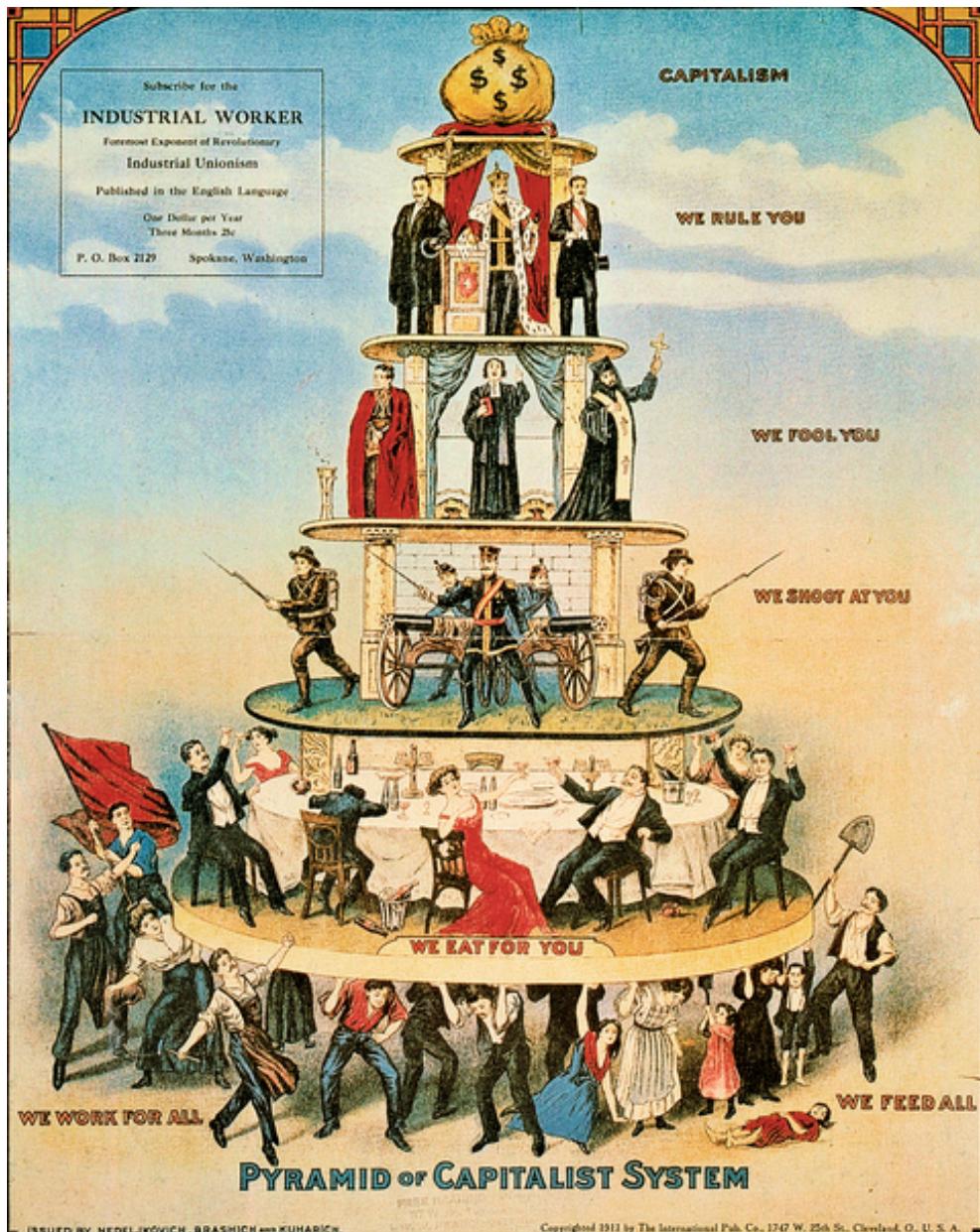
Ulighed er ifølge socialister et altafgørende problem, for når folk er ulige, så er de også ufrie. Socialister mener ikke – som liberalister – at alle er født lige og frie.

Man er desværre født ind i en klasse i samfundet og har ikke lige muligheder for at skabe sit eget liv. Modsat konservatismen mener socialister således, at det opdelte samfund er forkert, og at der skal tages et **opgør med klassesamfundet**.

Målet er et samfund med **økonomisk og social lighed og ligestilling**. Først når der er lighed, kan man tale om virkelig frihed. Frihed er målet – men det er ikke den individuelle frihed, som liberalismen taler om. For socialister foregår frihed i fællesskab med andre.

En central socialistisk tænker er Karl Marx (1818-1883). Han ønskede et opgør med kapitalismen. Kapitalismen er den markedsøkonomi, som liberalisterne talte for.

2. Ideologiernes syn på frihed og lige muligheder

Klassesamfundet. Hvad ser du på billedet? Er der tale om faktuel oplysning eller et partsindlæg, der udtrykker en personlig holdning?
Brian Cahn/Zumapress/Ritzau Scanpix

Marx anerkender, at kapitalismen er effektiv, men den er også uretfærdig og undertrykkende, fordi overskuddet af produktionen kun kommer virksomhedssejeren (kapitalisten) til gode.

Fællesskabet og arbejderne – det store flertal af befolkningen – bliver snydt for den værdi, som deres arbejde frembringer.

Ifølge Marx og andre klassiske socialister er mennesket et **kreativt arbejdende væsen**, der udtrykker sig igennem sit arbejde.

Men kapitalismen forhindrer denne kreativitet ved at gøre mennesket til lønslave og til et vedhæng til maskinerne. Hermed bliver mennesket fremmedgjort over for sit arbejde. Kapitalismens undertrykkelse og ulighed spænder således ben for virkelig frihed.

Derfor skal der ifølge socialister gøres op med den private ejendomsret, og virksomhederne bør ejes af **fællesskabet** – enten af arbejderne selv eller af staten som styres af folket.

Den ulighedsskabende liberalistiske markedsøkonomi skal vige til fordel for en økonomi med faste priser og en planlagt produktion (planøkonomi) til gavn for hele samfundet.

Man kan sige, at den klassiske socialismes motto er at "yde efter evne, nyde efter indsats". Det langsigtede mål er for visse socialister et samfund, hvor man kan "yde efter evne, nyde efter behov".

Men hvordan skulle magten opnås? Marx talte om **revolution**. Men kom den af sig selv – eller skulle der aktiv handling til? Dette spørgsmål medførte en splittelse af socialismen i to varianter, der traditionelt har haft et dårligt forhold til hinanden.

Refleksion: At spotte en socialistisk grundholdning

Hvis du hører en person sige nedenstående i en debat har du med stor sandsynlighed at gøre med én, der taler ud fra en socialistisk grundholdning:

”

Vi skal gøre mere for de svageste i samfundet

”

Den sociale og økonomiske ulighed skal bekæmpes

”

De bredeste skuldre skal bære de tungeste byrder og derfor kan de rigeste i samfundet godt bidrage mere

”

Markedet er til for menneskets skyld, ikke omvendt

1. Flere sætninger? Fortsæt selv listen. Anvend begreberne fra teksten.
2. Find andre citater ved opslag på nettet.

Varianter af socialismen

Den ene – og dominerende – variant af socialismen er **reformsocialismen**. Her mener man, at udviklingen mod et samfund med lighed skal ske med **fredelige demokratiske midler**. Anvendelse af vold er udelukket.

2. Ideologiernes syn på frihed og lige muligheder

Vejen til magten går gennem **faglig og politisk organisering** og via stemmesedlen. Målet er at sørge for gradvise forbedringer for den brede befolkning. En reformsocialist går med andre ord ind for demokratiet men bryder sig ikke om kapitalismen, som på sigt skal afskaffes og erstattes af et system, der ikke skaber så stor ulighed. Det skal gøres gennem **gradvise reformer af kapitalismen**.

Socialdemokratismen udspringer af reformsocialismen men accepterer i højere grad den kapitalistiske markedsøkonomi, som skal reguleres, så markedet tjener mennesket og ikke omvendt.

Socialdemokrater går ind for, at man via staten omfordeler goderne i samfundet og dermed gradvis skaber større økonomisk lighed. For at nå disse forbedringer er det nødvendigt at samarbejde med andre partier, der er valgt ind i parlamentet.

Centrale reformister og socialdemokrater er Eduard Bernstein (1850-1932) og Karl Kautsky (1854-1938).

2. Ideologiernes syn på frihed og lige muligheder

Fagbevægelsen har traditionelt haft tilknytning til socialismen, især socialdemokratismen, og har siden 1800-tallet kæmpet for bedre forhold på arbejdsplassen, bedre løn m.v. Her ses et billede fra en demonstration i 2015 arrangeret af Landsforeningen for Socialpædagoger i anledning af 100-året for indførelsen af kvindelig stemmeret.

Mads Jensen/Ritzau Scanpix

Refleksion: Mandeløn til kvindefag

Hvad mon der menes med teksten på banneret? Hvordan hænger dette budskab sammen med socialismen?

Den anden gren – revolutionær socialisme eller **kommunisme** – afviser reformismen og mener, at kun en **revolution** og et totalt opgør med kapitalismen kan frigøre arbejderne. Det kan blive nødvendigt at anvende voldelige midler for at opnå magten.

Centrale revolutionære socialist er Rosa Luxemburg (1871-1919) og Vladimir Lenin (1870-1924).

Fakta: Socialismen om frihed og lige muligheder

Man kan sige, at socialismen går ind for at lige muligheder er noget, der skal skabes, fordi klassesamfundets økonomiske ulighed gør, at alle samfundets borgere desværre ikke fødes lige og frie. Der skal således økonomisk lighed til, før frihed og lige muligheder bliver virkelige.

Revolutionære socialist mener, at man via revolution skal gøre op med uligheden og dermed skabe lige muligheder, mens reformsocialister betoner en fredelig og gradvis forandring i retning af et samfund med større lighed, frihed og lige muligheder.

- Se [Øvelse 2.2, opgave C: Hvordan argumenterer en socialist? \(se side 48\)](#)

Har du styr på de klassiske ideologier?

Partilederrunde i forbindelse med folketingsvalget i 2019.
Mads Claus Rasmussen/Ritzau Scanpix

Refleksion: Partilederrunde

1. Hvem kender du på billedet?
2. Kan du placere dem ideologisk?

Du er nu blevet præsenteret for de klassiske tre ideologier samt en række varianter. Fokus har været på ideologernes menneske- og samfundssyn og deres syn på frihed og lige muligheder.

Kan du forklare forskelle og ligheder mellem ideologierne med hensyn til menneske- og samfundssyn? Hvordan og hvorfor er deres opfattelser af det gode liv og samfund forskellige?

- Se [Øvelse 2.3: Hvem mener hvad? Citatjagt om de politiske ideologier \(se side 49\)](#)
- Se [Øvelse 2.4: Styr på ideologierne \(se side 50\)](#)
- Se [Øvelse 2.5: Hvad mener partierne om frihed og lige muligheder? \(se side 51\)](#)

Øvelser til kapitel 2

Øvelse 2.1: Hvordan ser dit perfekte samfund ud?

1. Lav en brainstorm om "det perfekte samfund", som du ser det.
2. Overvej i den forbindelse, hvilken af de tre farver i det franske flag, du mener er vigtigst. Du kan bruge Padlet.com til at lave en fælles brainstorm på klassen eller lav en præsentation via Popplet.com. Vis eventuelt produktet for klassen.

Øvelse 2.2: Hvordan argumenterer man med ideologierne?

Opgave A: Hvordan argumenterer en liberalist?

Enhedslisten skriver følgende på deres hjemmeside:

”

Enhedslisten vil hæve både dagpenge og kontanthjælp, så man ikke risikerer økonomisk ruin blot, fordi man mister sit job. Det er slemt at miste jobbet, men det bliver endnu værre, når man kun får dagpenge, der svarer til omkring halvdelen af lønnen.

De arbejdsløses indkomster er igennem det sidste årti blevet markant udhulet. Mange arbejdsløse kan ikke betale regningerne, og flere og flere bliver sat på gaden, fordi dagpengene slipper op.

Enhedslisten vil have ydelserne til de arbejdsløse sat markant i vejret samt forbedre adgangen til dagpenge.

Enhedslisten.dk

1. Argumentér som liberalist imod synspunktet. Inddrag de faglige begreber i din argumentation. Husk at du er liberalist (selvom du måske ikke er det i virkeligheden).
2. Diskutér dernæst med dine klassekammerater, om Enhedslisten har ret i, at ydelserne til arbejdsløse skal sættes op.

Opgave B: Hvordan argumenterer en konservativ?

I en artikel skriver Pia Olsen Dyhr, formand for Socialistisk Folkeparti:

”

Velstanden spredes ikke ud til de mange under kapitalismen i de her år. Tværtimod. Størstedelen af velstanden i verden er koncentreret hos en lille gruppe. Her lever livet på første klasse. Det vel at mærke samtidig med, at millioner af mennesker verden over betaler prisen for den økonomiske krise. (...) De mange betaler regningen for de få. Det er ulighed. Det er uretfærdigt. Det underminerer fællesskabet.

Pia Olsen Dyhr: "Det er afgørende, at vi har en høj grad af lighed i vores samfund". Politiken d. 13. juni 2014

1. Argumentér som konservativ imod ovenstående synspunkt. Inddrag de faglige begreber i din argumentation. Husk, at du er konservativ (selvom du måske ikke er det i virkeligheden).
2. Diskutér dernæst med dine klassekammerater, om Pia Olsen Dyhr har ret i, at ulighed "underminerer fællesskabet".

Opgave C: Hvordan argumenterer en socialist?

I et interview i 2005 sagde daværende socialminister Eva Kjer Hansen, Venstre:

”

Vi står midt i et opgør med årtiers socialdemokratisk inspireret lighedsmageri. Det er slut nu. Uligheden er der. Og uligheden må gerne blive større, for den skaber dynamik i samfundet. Vi skal bare sikre, at dynamikken også kommer de dårligst stillede til gode.

Orla Borg: »Lad de rige blive rigere«, *Jyllandsposten* d. 18. september 2005

1. Argumentér som socialist imod synspunktet. Inddrag de faglige begreber i din argumentation. Husk, at du er socialist (selvom du måske ikke er det i virkeligheden).
2. Diskutér dernæst med dine klassekammerater, om Eva Kjer Hansen har ret i, at ulighed skaber dynamik i samfundet.

Øvelse 2.3: Hvem mener hvad? Citatjagt om de politiske ideologier

Rundt omkring (i klasselokalet eller andre steder på skolen) har din lærer ophængt forskellige ideologiske citater, givet citaterne et nummer, lavet en tjeckliste/tipskupon, som du har fået udleveret på papir.

1. Din eller jeres opgave er at finde citaterne, sætte kryds ved den ideologi, du/I mener, at der er tale om.
2. Husk at begrunde dit/jeres svar.

Udsagnene kunne være:

- a. Statens opgave er at sikre stor omfordeling af goderne
- b. Enhver er sin egen lykkes smed
- c. Familien er samfundets grundlæggende institution
- d. De bredeste skuldre må bære de tungeste byrder
- e. Samfundet er som en organisme
- f. Mennesket er fornuftigt og rationelt
- g. Mennesket er ufrigt på grund af kapitalismens undertrykkelse
- h. Ulighed kan virke som et incitament/en tilskyndelse til at gøre en ekstra indsats
- i. Staten skal være en natvægterstat
- j. Gud, konge og fædreland

[Download skema til citatjagt \(Filten kan downloades fra ibogen se <https://grundforle-bisamfundsaf.systime.dk/index.php?id=152&L=0>\)](https://grundforle-bisamfundsaf.systime.dk/index.php?id=152&L=0)

Øvelse 2.4 Styr på ideologierne?

Opgave A: Tegn ideologiske træer

Tegn de tre ideologier som træer

1. Begynd med at tegne jorden, som træet står i og får sin næring fra. Hvordan er de økonomiske, sociale og politiske magtforhold i det samfund, ideologien opstår i? Er der særlige historiske strømninger eller begivenheder, der fremmer ideologiens fremkomst og udvikling?
2. Tegn dernæst træets stamme. Hvem er ideologiens "stamfædre"? Hvad var deres idealer og visioner for samfundet? De centrale begreber og teoretikere skrives på træets stamme.
3. Til slut skal du indtegne forskellige grene, der betegner varianter af ideologien. Indtegn varianternes begreber som mindre grene. Gå eventuelt på nettet for at finde yderligere information, som du kan indtegne som smågrene og blade.

Til sidst har du en lille skov – kan du se, hvilke ideologiske grene, der fletter sig ind i hinanden, altså ligner hinanden? Hvilke grene er afstikkere? Kender du andre ideologiske varianter ("vildskud")?

Opgave B: Syng en ideologi ...

1. Undersøg, hvilke ideologier der kommer til udtryk i nedenstående sange, som du kan finde på YouTube. Teksterne ligger på nettet. Bemærk de centrale ideologiske nøgleord og find mindst ét citat, der kan underbygge dit svar.
  - Frank Sinatra: My Way
  - Internationale
  - I Danmark er jeg født
  - Når jeg ser et rødt flag smælde
2. Hvilke andre eksempler på sange, som udtrykker en bestemt ideologi, kender du?
3. Herefter skal du selv udarbejde et produkt. Du kan enten:
  - a. Skrive din egen ideologiske sang. Det kunne være en slagsang, valgsang, en rap, en fødselsdagssang (til en af de omtalte ideologiske stamfædre). De centrale begreber fra ideologien skal indgå. Husk at inddrage menneskesyn og statssyn. Om du anvender en kendt melodi eller selv komponerer er op til dig eller den gruppe, du er en del af.
Teksten skal nedskrives og dernæst synges/fremføres, imens der optages. Optag og upload eventuelt til YouTube eller lignende.
  - b. Designe et "pladecover" til et album med ideologiske sange. Begreberne fra teksten skal indgå i produktet.

Øvelse 2.5 Hvad mener partierne om frihed og lige muligheder?

Gå til partiernes hjemmesider.

1. Redegør kort for deres historie. Undersøg hvor på hjemmesiden, de udtrykker sig ideologisk i deres parti- eller principprogram med særlig fokus på deres syn på frihed og lige muligheder. Find minimum tre citater.
2. Vurdér til slut, hvilken variant af ideologierne som kommer til udtryk hos partierne.
3. Lav en præsentation med Power Point.

Hvis du arbejder med liberalistiske partier, skal du fokusere på Venstre, Liberal Alliance og Det Radikale Venstre.

Hvis du arbejder med konservative partier, skal du fokusere på Det Konservative Folkeparti, Dansk Folkeparti og Nye Borgerlige.

Hvis du arbejder med socialistiske partier, skal du fokusere på Socialdemokratiet, Socialistisk Folkeparti og Enhedslisten.

Du kan også undersøge Alternativets hjemmeside: Hvilken ideologi lægger de sig op ad?

3. Lige muligheder i det danske samfund?

Danmark er et samfund, der er baseret på grundlæggende frihedsrettigheder. De giver formentlig den enkelte borger mulighed for at skabe sin egen tilværelse, søge lykken og skabe det gode liv.

Refleksion: Lige muligheder

1. Har alle i det danske samfund reelt lige muligheder for at skabe sig et godt liv?
2. Hvilken betydning har din sociale, økonomiske og kulturelle baggrund for de valg, du tager i livet? Er du egentlig fri?

I dette kapitel bliver du præsenteret for forskellige begreber og modeller til at beskrive de sociale og kulturelle forskelle i Danmark. Vi begynder med barndommen og dens betydning for identitetsdannelsen og for de forskelle, der opstår allerede tidligt i livet.

Dernæst kommer du til at skulle forholde dig til, hvorvidt Danmark stadig er et klasse-samfund. Hvilke konsekvenser har det i så fald for at opnå målet om frihed og lige muligheder til alle?

Perspektivet er sociologisk, ikke økonomisk (som i kapitel 4).

Hvordan bliver du opdraget?

Din opdragelse i samfundet begynder allerede tidligt i barndommen, hvor væsentlige grundsten i identitetsdannelsen bliver lagt. Bagagen fra barndommen har derfor ofte stor betydning for, hvordan man begår sig i samfundet som voksen.

I sociologi bruger man ordet **socialisering** til at beskrive den opdragelsesproces, der lærer individer at blive sociale. At være social betyder, at man er i stand til at være sammen med andre mennesker og opføre sig, som det forventes.

Fra barnet er spænd og op til det ca. 3 år gammelt er det i høj grad være fokuseret på sig selv og sine egne behov. Men allerede kort tid efter fødslen starter en proces, hvor barnet bliver opdraget til at indgå i fællesskaber og opføre sig acceptabelt. Hvad er så acceptabel adfærd?

I en familie findes der regler, men de er uskrevne og kaldes for **normer og værdier**.

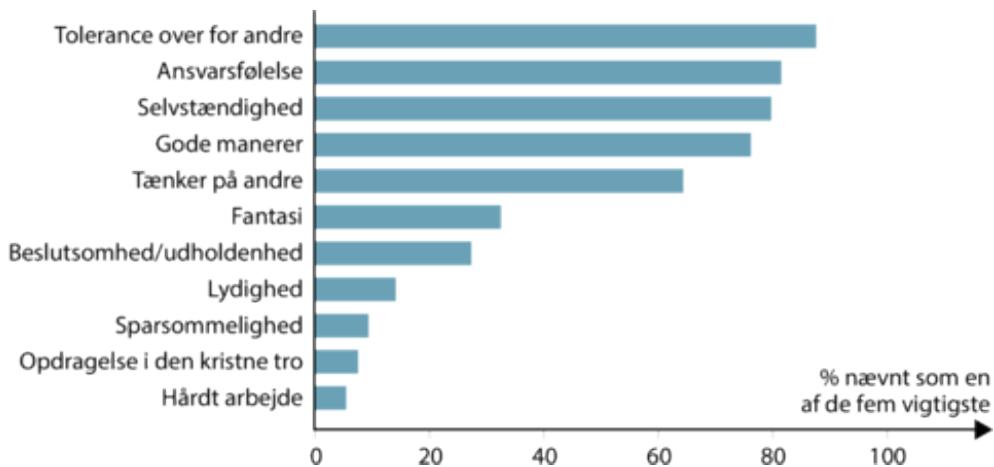
Normer er de forventninger eller ideer om den korrekte opførsel, som findes i den enkelte familie, men, som vi skal se senere, har de også betydning i andre sammenhænge.

Refleksion: Normer

Hvilke normer har du lært i din familie?

Når individet ikke længere tænker særligt meget over disse uskrevne regler og endda overholder dem, selvom "opdrageren" ikke er til stede, siger man, at normerne er blevet internaliseret. De er blevet en naturlig del af vores adfærd.

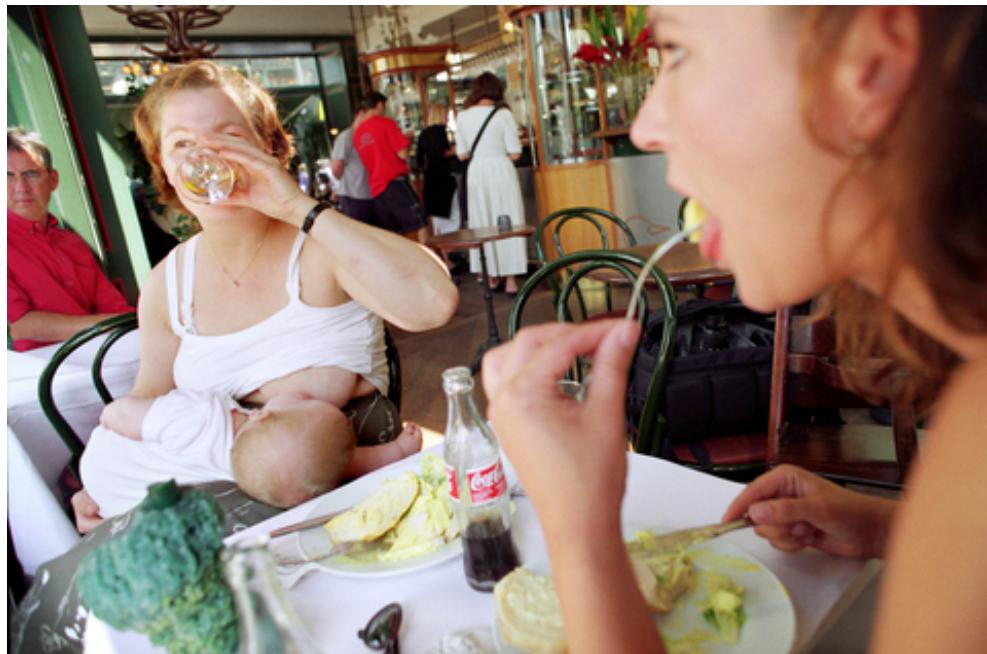

Figur 3.1 Hvilke er de rigtige værdier i opdragelsen?
Kulturministeriet: "Værdier på spil", 2013

Refleksion: Værdier

1. Hvad viser figur 3.1?
2. Hvilke værdier synes du er vigtigst?
3. Lav en prioriteringsliste og sammenligne den med dine klassekammeraters lister.
4. Overvej om der kunne tænkes at være sammenhæng mellem uddannelsesbaggrund og synet på værdier

Nærhed og øjenkontakt fremhæves af børnepsykologer som noget af det vigtigste for det lille barns trivsel. Ikke mindst ammesituationen omtales ofte som vigtig i den sammenhæng. På fotografiet ses en kvinde, der ammer sit barn på en café i København.
Kristian Linnemann/Nf-Nf/Ritzau Scanpix

Refleksion: Amning

Undersøgelser viser, at børn af forældre med længere uddannelse ofte bliver ammet længere tid. Hvad kan det skyldes?

Hvad er primær socialisering?

For langt de fleste vil de første andre mennesker, de møder her i livet, være deres familie. Den socialisering, der foregår i familien, kaldes for **primær socialisering**.

Socialiseringen i hjemmet foregår hele tiden – både i form af ros, skæld ud og de daglige råd og formaninger, men der foregår også en mere usynlig socialisering gennem barnets iagttagelser af dets omgivelser.

Barnet opfatter kropssprog, tonefald, ansigtsudtryk og ser den adfærd, der er imellem mor og far, imellem forældre og andre søskende eller mellem større søskende.

3. Lige muligheder i det danske samfund?

Familier er forskellige. Her ses familiehygge på en nudistlejr i Ballerup.
Martin Lehmann/Nf-Nf/Ritzau Scanpix

Refleksion: Nøgenhed

Spiser du nogensinde nøgen sammen med din familie? Hvorfor/hvorfor ikke?

Alle disse indtryk bruger barnet i lege til at **imitere** (efterabé) den sociale verden. Denne imitation eller **rolleovertagelse** bliver af psykologer anset som ekstremt vigtig for barnets personlighedsdannelse.

Det er på denne måde, at barnet lærer at forstå verden.

Sekundær socialisering – hvorhenne?

Men det er ikke kun hjemme i familien, at barnet lærer sociale spilleregler. Den socialisering, der foregår udenfor hjemmet, kaldes for **sekundær socialisering**.

Denne socialisering, der også er bygget op omkring regler og normer for adfærd og bestemte værdier, foregår i daginstitutioner, skoler, SFO'er, sportsforeninger – kort sagt alle de steder, et barn færdes, og hvor det møder eller interagerer med andre mennesker.

Grundforløb i samfundsfag – om frihed og lige muligheder

Socialiseringen er en dynamisk proces, der fortsætter livet igennem. Gymnasiet vil også bidrage til den sekundære socialisering og være med til at forme dig, såvel som dit erhvervsarbejde gør, og som en fremtidig arbejdsplads vil gøre det.

Alle disse "steder" kaldes i sociologien for **arenaer**. Hver arena kan imidlertid have sine egne normer for adfærd og bestemte værdier. Det betyder, at det, som anses for passende opførsel i skolen, ikke nødvendigvis vil være smart i fodboldklubben.

- Se [Øvelse 3.1: Hvilke arenaer færdes du i? \(se side 74\)](#)

Der kan ind mellem opstå en **rollekonflikt**, hvor barnet eller den unge kan have svært ved at finde rundt mellem de forskellige roller som for eksempel den søde pige i skolen og den seje pige på håndboldbanen.

Refleksion: Opdragtes piger og drenge forskelligt?

En undersøgelse fra Erhvervsstyrelsen i september 2015 konkluderer, at stadig flere bliver iværksætttere. Men tallene viser også, at kun ca. 1/3 er kvinder. Hvorfor? En del af forklaringen ligger i opdragelsen, mener Torben Bager, professor ved Syddansk Universitet, som udtales:

“

Der er noget med risikovillighed. Der er noget med at turde tro på, at man kan gennemføre noget, uden at man kan planlægge og kontrollere det. Så der ligger noget med risiko, som nok etableres allerede i barndommen, hvor drengen får at vide, at han er en tøsedreng, hvis han ikke hopper op i det store træ. Pigen får at vide, at hun er en prinsesse, nydelig og perfekt.

1. Har du eksempler på, at drenge og piger opdragtes forskelligt i forhold til frihed og lige muligheder, og er det et problem?
2. Er der reelte lige muligheder for begge køn?
3. Hvad skal der i så fald til for at løse problemet (så flere piger får eksempel bliver iværksætttere)?

En pædagog læser eller laver lektier med et barn i en SFO i Brøndby Strand. Undersøgelser viser, at det ofte er børn fra ressourcestære hjem, der får hjælp til lektierne og får læst højt af forældrene. Har du noget sindet fået læst højt af dine forældre eller pædagoger? Hvis ansvar er det egentlig, at der bliver læst lektier? Har læsning og lektielæsning noget med diskussionen om frihed og lige muligheder at gøre?

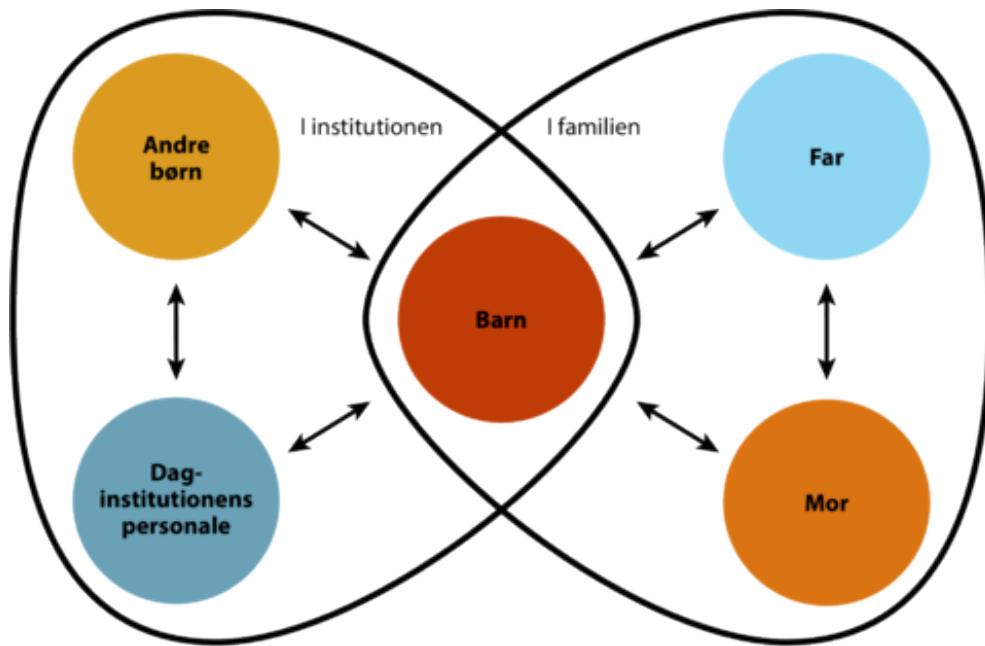
Erik Refner/NF/Ritzau Scanpix

- Se [Øvelse 3.2: Hvordan foregår den sekundære socialisering? \(se side 74\)](#)

Hvad er dobbeltsocialisering?

Men giver det overhovedet mening at dele socialiseringen op i primær og sekundær? Nogle sociologer mener, at man i stedet skal tale om en **dobbelt socialisering**, der foregår samtidig.

I de fleste familier i Danmark arbejder både moren og faren uden for hjemmet, og det er derfor ikke unormalt, at børn fra en tidlig alder tilbringer mange timer om dagen i diverse institutioner. Barnet kan starte i vuggestue, når det er et halvt år.

Figur 3.2 Sommerfuglemodellen

Kilde: Lars Dencik og Per Schultz Jørgensen (red.): *Børn og familie i det postmoderne samfund*. Hans Reitzels Forlag, 1999.

Refleksion: Sommerfuglemodellen

Hvad viser modellen om barnets socialisering?

For barnet betyder det, at det tidligt skal lære at begå sig i forskellige arenaer, hvor der måske er forskellige regler og normer for opførsel. Barnet skal vænne sig fra at være midtpunktet eller en meget betydningsfuld person i hjemmet til at være et blandt mange børn i børnehaven og senere i skolen.

Når normer og regler brydes eller afvises

De fleste mennesker indgår fra de er helt små i forskellige fællesskaber – også det store fællesskab, vi kalder for samfundet. Og som du lige har lært: med grupper og fællesskaber følger regler og normer. Hvad sker der, hvis man bryder disse? I langt de fleste tilfælde vil individet blive mødt med en social modreaktion, også kaldet en **sanktion**.

Sanktioner udløses både i forbindelse med brud på formelle love og uformelle normer (de uskrevne regler), og man taler i den forbindelse om **negative sanktioner** i form af en straf.

Refleksion: Negative sanktioner

Hvilke negative sanktioner kender du? Gennemgå i tankerne de mange forskellige arenaer, du færdes i, så du både inkluderer familien, skolen, sportsklubben, de sociale medier og samfundet.

Der findes dog også **positive sanktioner** i form af belønning, hvis en person efterlever (følger) normerne ved for eksempel at være en god kammerat i skolen.

Refleksion: Må forældre slå?

Barnet har ret til omsorg og tryghed. Det skal behandles med respekt for sin person og må ikke udsættes for legemlig afstraffelse eller anden krænkende behandling.

Dette står der i loven fra 1997, hvor den såkaldte revselsesret blev forbudt.

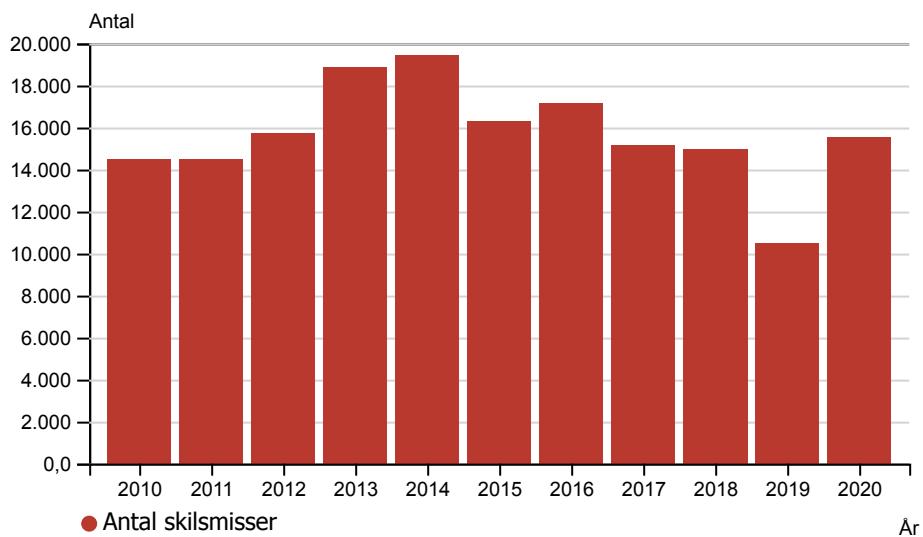
Lærerens revselsesret blev forbudt i 1960'erne. Om loven bliver holdt, findes der ingen undersøgelser af.

1. Bør forældre have lov til at bruge fysisk afstraffelse i opdragelsen?
2. Og hvad med lærerne?
3. Opstil argumenter for og imod.
4. Diskutér også, om det overhovedet er samfundets opgave at opstille regler for børneopdragelsen.

Hvordan ser familier ud i dag?

"Hvad skal vi lege? Far, mor og børn?" Disse linjer fra en gammel børnesang skulle nok justeres lidt, hvis de skulle passe på den moderne familie. Opgørelser viser nemlig, at knap hvert fjerde barn i Danmark vokser op i en brudt familie.

Danmarks Statistik opererer med 37 forskellige varianter af familietyper og inddeler desuden børn i fællesbørn, særbørn og samværsbørn. Familien er med andre ord ikke længere en entydig eller selvfølgelig størrelse.

Figur 3.3

Skilsmisser mellem to af forskelligt køn. Diagrammet viser, at stadig mange bliver skilt.

Danmarks Statistik, 2020

Refleksion: Skilsmisser

Hvorfor bliver så mange skilt? Og hvordan kan det påvirke et barns trivsel og muligheder?

3. Lige muligheder i det danske samfund?

Nye familieformer. Her ses ægteparret Ulrik og Anders og deres veninde Patricia, der efter 10 års venskab har stiftet familie og fået børnene Elias og Lucca.
Cathrine Ertmann/Jyllands-Posten/Ritzau Scanpix

Men der er andet end sammensætningen af familiemedlemmer, der har relevans, når vi taler om familien og dens betydning for individets muligheder senere i livet.

Sociologen Lars Dencik er mere optaget af, hvordan moderne familier opfører sig, deres måde at være sammen på, deres opdragelsesformer, og hvordan de forskellige familiemedlemmers behov imødekommes.

Han mener, at man kan skelne mellem fire overordnede typer:

1. Teamfamilien

Her er fællesskabet i fokus, og de enkelte familiemedlemmer må indordne sig under fællesskabets behov. Opdragelsesformen er demokratisk. Man taler om tingene og prøver at nå til enighed om for eksempel rejsemål eller madplaner. Denne familie betegnes også nogle gange som den moderne, stærke familie.

2. Den patriarchalske familie

Fællesskabet er ligesom i teamfamilien i fokus, men i modsætning til fornævnte er der i den patriarchalske familie en patriark (et overhoved), der bestemmer, hvad der er bedst for familien. Opdragelsesformen er autoritær, og der er et fast hierarki. Det enkelte medlem må underordne sig regler, og friheden er således begrænset. Denne familie betegnes også som den traditionelle, stærke familie.

3. Svingdørsfamilien

I svingdørsfamilien er den enkeltes frihed og behov i fokus frem for fællesskabet. Det

er her vigtigere, at far får lov til at træne til sin ironman, og lilleøster passer sin hest, end at familien laver ting sammen som for eksempel at mødes til måltiderne. De enkelte familiemedlemmer mødes i stedet i svingdøren på vej ud til og hjem fra individuelle aktiviteter. Opdragelsesformen er laissez faire (at lade stå til), og normerne er svage. Familien kaldes også for den moderne, svage familie.

4. Det sociale akvarium

I denne familie tilbringer medlemmerne meget tid sammen, men de laver ikke fælles aktiviteter. I stedet svømmer de rundt som fisk i et akvarium i husets forskellige rum. Der er en stor grad af individuel frihed og få konflikter, da man gør, hvad der passer en. Opdragelsesformen er laissez faire, og der er ingen faste rutiner. Fællesskabet er nærmest opløst. Denne familie betegnes også som en moderne, svag familie.

Familiens måde at opføre sig på er med andre ord central for indlæringen af sociale normer og værdier og derfor helt central i forhold til diskussionen om lige muligheder.

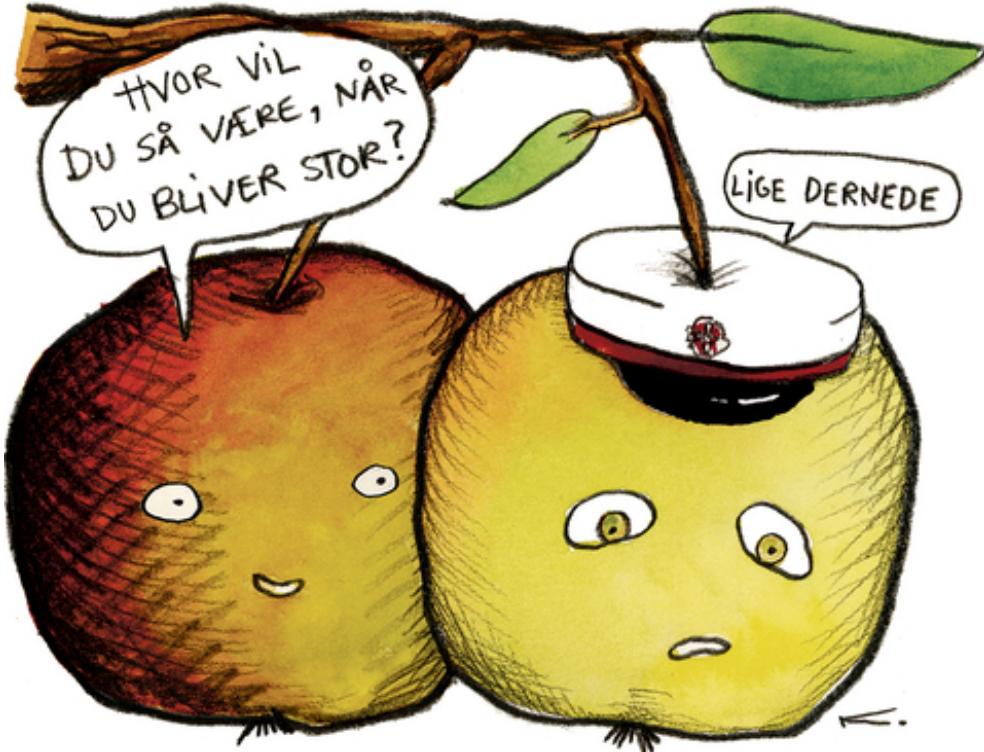
- Se [Øvelse 3.3: Hvordan er familier forskellige? \(se side 74\)](#)

Er en dårlig barndom en hindring for at klare sig godt?

Som belyst ovenfor har barndom og familie stor betydning for et menneskes identitetsdannelse og socialisering i samfundet. Det er her grundlæggende normer og værdier indlæres. Men hvad nu hvis man har haft en dårlig barndom – er man så dømt til at tage?

Formelt set er alle født lige og frie – og velfærdsstaten (som du kan læse om i næste kapitel) opstiller visse rammer for at skabe lige muligheder.

Alligevel viser undersøgelser, at den sociale arv stadig er udbredt. **Social arv** handler om, at forældrenes adfærd, vaner, værdier og normer gives videre til børnene. Det gør sig for eksempel gældende inden for uddannelse og erhverv. Der er med andre ord stadig en tilbøjelighed til, at æblet ikke falder langt fra stammen.

Tegning: Kamilla Wichmann

Man taler både om positiv og negativ social arv. Størst fokus er der på den negative sociale arv, hvor forældrenes påvirkning bidrager til at hæmme barnets muligheder for at bevæge sig op i samfundet. Den bevægelse op og ned kalder man **social mobilitet**.

Refleksion: Social arv

Har du fået en social arv, som du ikke kan slippe af med?

Ifølge sociologen Morten Ejrnæs er der grund til optimisme. Han mener, at:

”

vi med begrebet social arv påfører børn det problem, at de skal leve med en dårligere prognose, end de i realiteten har. Barnet og den unge behøver ikke at tumle med en forestilling om, at de kommer til at klare sig dårligt og give noget dårligt videre til deres børn. I virkeligheden er det sådan, at langt de fleste klarer sig. Det er et optimistisk budskab. Resiliens (modstandsdygtighed), mestring og 'gåpåmod' er almindeligt blandt utsatte børn.

Esben Christensen: "Forsker: Vi er inficeret med forkert forståelse af social arv", 1. dec. 2016.

Ejrnæs foretrækker derfor at arbejde med begrebet **chanceulighed** og **risikofaktorer**. Disse begreber kan ledes tilbage til den indflydelsesrige franske sociolog Pierre Bourdieus analyse af forskellige levevilkår i nutidens samfund.

Fakta: Svag hjemmebaggrund

I forskningen om negativ social arv og chanceulighed tales ofte om "risikofaktorer" og "svag hjemmebaggrund". Man har "svag hjemmebaggrund", hvis to af følgende tre faktorer er kombineret:

1. Forældrene lever af kontanthjælp eller førtidspension,
2. Ingen af forældrene har en kompetencegivende uddannelse,
3. Den unge bor kun hos én forælder.

Kilde: Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, 2013

Bourdieu's kapitaler

Pierre Bourdieu arbejder med et klassebegreb, som er bredere end hos Karl Marx, der lagde stor vægt på de økonomiske forskelle som egentlig grundlag for forskellighed.

Bourdieu fremhæver andre faktorer, som også er vigtige for at forklare nutidens forskellige samfundsmæssige mønstre.

Han arbejder blandt andet med fire forskellige kapitaler:

- **Økonomisk kapital** handler om, hvor mange økonomiske ressourcer – ejendom og penge – som du har til rådighed. Folk med mange penge har således høj økonomisk kapital.
- **Kulturel kapital** handler om dit dannelses- og uddannelsesniveau. Folk med lange uddannelser har således høj kulturel kapital, såvel som mennesker, der arbejder inden for kulturlivet, for eksempel skuespillere, musikere, forfattere, malere, balletdansere osv.
- **Social kapital** handler om dit sociale netværk og kontakter. Det kan være familie, venner, bekendtskabskreds. Har et individ et stærkt netværk, har det høj social kapital.
- **Symbolsk kapital** er lidt speciel i og med, at den afhænger af de andre kapitaler. Symbolsk kapital kan være forbundet med et bestemt efternavn, men kapitalformen handler overordnet om den status, som omgivelserne tillægger individet. Symbolsk kapital handler for eksempel om muligheden for at påvirke og definere, hvilke værdier som er centrale. For eksempel: Hvorfor er det bedre at gå på museum end McDonalds?

Det er kombinationen af disse kapitaler, som tilsammen udgør det, som Bourdieu kalder for **habitus**.

Disse kapitaler er ujævnt fordelt og har betydning for individets samfundsmæssige placering, normer, værdier og livsstil. Derfor har alle ifølge Bourdieu ikke reelt lige muligheder.

Refleksion: Kapitaler

1. Kan du komme på eksempler, hvor kapitalerne hænger sammen?
2. Hvilke kapitaler har du?

Er Danmark stadig et klassesamfund?

Pierre Bourdieu har været en central inspirationskilde til aktuelle samfundsanalyser, foretaget af journalisten Lars Olsen og analytikere fra Arbejderbevægelsens Erhvervsråd.

I flere undersøgelser påviser de, at Danmark stadig er et klassesamfund. I de sidste 30-40 år har det ellers ikke været på mode at tale om klasser. Det skyldes blandt andet, at klasseanalyse udspringer af en **konfliktopfattelse**, der passer dårligt med velfærdsstatens **harmoniopfattelse**.

Konfliktopfattelsen kan spores tilbage til Karl Marx. Han mente, at samfundet bestod af klasser med modstridende interesser, som skyldtes den ulige fordeling af samfundets goder og den private ejendomsret til produktionsmidlerne (dvs. fabrikkerne). Især var konflikten i industrisamfundet stor mellem virksomheds ejerne (borgerskabet) og den store arbejderklasse (proletariatet).

Med velstandsstigningen og velfærdsstatens udjævning af de sociale og økonomiske forskelle fra 1960'erne og frem begyndte stadig flere – både borgerlige og socialdemokrater – at tale om, at arbejderklassen var blevet en del af en stor middelklasse. Noget forenklet kan man sige, at samfundet havde udviklet sig fra at være et klassehierarki (en trekant) til at blive et middelklassesamfund (en rombe), se figuren nedenfor:

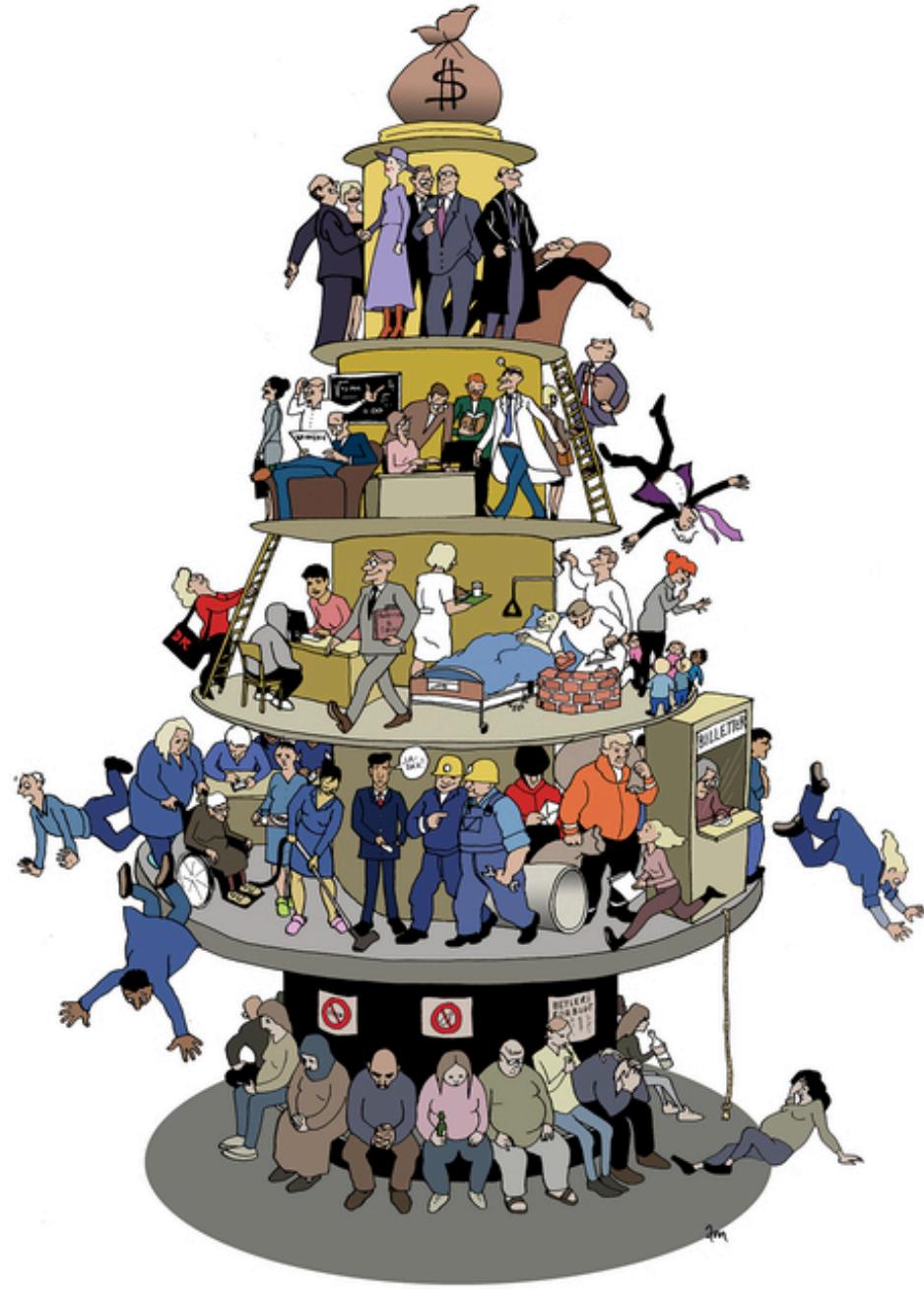
Figur 3.4 Fra klassesamfundets hierarki til velfærdsstatens middelklassesamfund siden 1960'erne?

Spørgsmålet er, om middelklassesamfundet er så harmonisk, som man kunne få indtryk af ved at kigge på modellerne. Hvis det er, så må det betyde, at alle – på nær en lille underklasse – har større reelle muligheder for social mobilitet.

Grundforløb i samfunds fag – om frihed og lige muligheder

Ifølge Lars Olsen m.fl. er det så som så med harmonien, den sociale mobilitet og de reelle muligheder. På baggrund af den økonomiske indkomstfordeling og uddannelsesniveauet mener de at kunne identificere fem sociale klasser, hvor arbejderklassen er den største. Mellem klasserne er der stadig mere eller mindre klare skel, som forhindrer arbejderklassen i social opstigning. Ydermere vokser underklassen og bliver stadig mere afkoblet. Samfundet skal derfor snarere grafisk fremstilles som et juletræ:

3. Lige muligheder i det danske samfund?

Figur 3.5 Det danske klassefæltskab i dag..

Kilde: Sammenskrivning af Lars Olsen mfl.: *Klassekamp fra oven*. Gyldendal, 2014 s. 91.
Tegning: Anne-Marie Steen Petersen, fra Politiken d. 20.10.2012.

Refleksion: Det danske klasse samfund

1. Beskriv, hvad der foregår på tegningen.
2. Hvilken klasse tilhører din familie?
3. Hvorfor er der nogen, der falder?
4. Vurdér fordele og ulemper ved Olsens opstilling.

- Se [Øvelse 3.4: Klassefest \(se side 75\)](#)

Hvordan bliver man mønsterbryder?

Lars Olsens undersøgelser peger på, at samfundets struktur ikke reelt stiller alle lige i forhold til at bryde den sociale arv. Men hvordan lykkes det så nogen at komme videre fra et dårligt udgangspunkt? En person, der bryder med dårlige mønstre i familien (for eksempel alkoholmisbrug, stofmisbrug) eller/og opnår en bedre plads i samfundet end forældrenes "svage" plads i samfundet, kaldes en mønsterbryder.

Refleksion: Mønsterbrydere

Tidligere formand for Børnerådet, Lisbeth Zornig Andersen sammen med Özlem Cekic fra Socialistisk Folkeparti i anledning af en ramadan-middag på Christiansborg.

Jens Astrup/Ritzau Scanpix

Begge disse kvinder er mønsterbrydere.

1. Hvordan foregik deres mønsterbrud? Find materiale om deres mønsterbrud på nettet eller Infomedia.
2. Sammenlign deres historier.

En kendt mønsterbryder er Lisbeth Zornig Andersen, der på trods af en forfærdelig barndom tog en lang videregående uddannelse på universitet som økonom, blev selvstændig erhvervdrivende og formand for Børnerådet. Hvordan lykkedes det?

Ifølge Lisbeth Zornig Andersen er det vigtigt, at barnet modtager den fornødne hjælp. En omsorgsperson kan hjælpe barnet på fem grundlæggende områder:

1. **Find ilden** (stimulere barnets medfødte energi og stræben efter udvikling)
2. **Giv kærlighed** (skabe en personlig relation mellem mindst én stærk og stabil voksen og det utsatte barn)
3. **Vis tillid** (for at barnet også begynder at vise tillid)
4. **Sørg for uddannelse** (for "uden uddannelse kan den personlige relation og den tillid, der er vist den unge, være fuldstændig ligegyldig. For så står den unge alligevel som 18-årig uden kompetencer og færdigheder til at få et selvforsøgende voksenliv.")

5. **Hør barnet** (for at nå frem til de bedste løsninger)

Lige børn leger bedst...? Fodbold i frikvarteret på Amager Fælled Skole.
Linda Kastrup/Ritzau Scanpix

Refleksion: Kærlighed og anerkendelse

For Børnerådets tidligere formand Lisbeth Zornig Andersens mørkesterbrud spillede social-pædagog Karen Gjesing en afgørende rolle.

I efterskriftet til Zornigs selvbiografi citerer Karen Gjesing psykologen Urie Bronfenbrenner for at sige følgende:

“

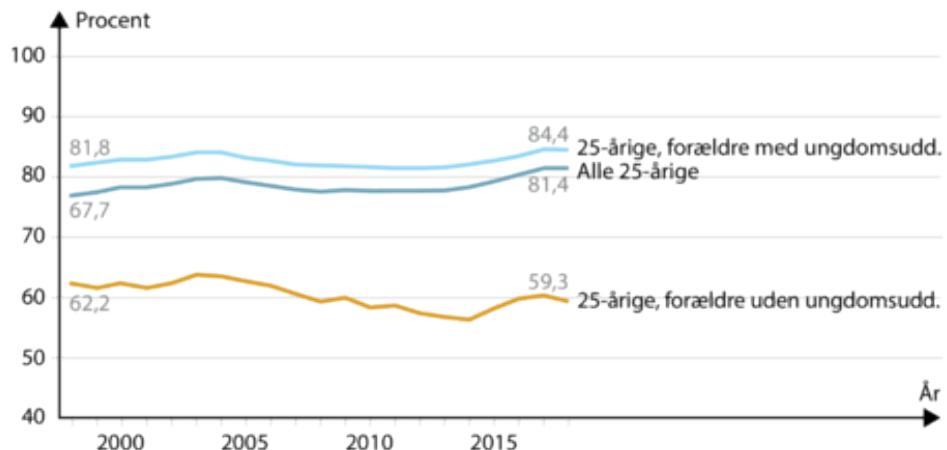
For at udvikle sig har et barn behov for det vedvarende, irrationelle engagement fra en eller flere voksne i omsorg og fælles aktivitet med barnet. Spørgsmål: Hvad mener jeg med irrationelt engagement? Svar: Nogen er nødt til at være helt tosset med det barn!

Lisbeth Zornig Andersen: "Zornig – vrede er mit mellemnavn". Gyldendal 2014

Giv din udlægning af citatet og diskutér, hvordan man fra samfundets side kan hjælpe med at skabe mørkesterbrud.

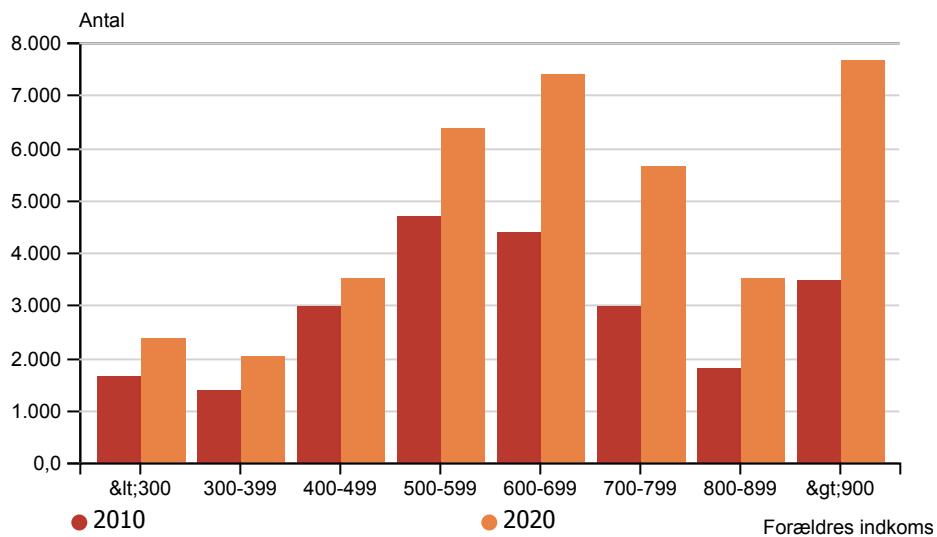
3. Lige muligheder i det danske samfund?

Refleksion: Social arv i uddannelse

Figur 3.6 25-åriges uddannelse fordelt efter forældres uddannelsesbaggrund

Kilde: Nadja Hedegaard Andersen: "Bryder børnene den sociale arv og får en ungdomsuddannelse?". KL's beregninger på baggrund af registerdata fra Danmarks Statistik, 2019

Figur 3.7

Andelen af 25-årige der har fuldført eller i gang med en videregående uddannelse fordelt på forældrenes indkomst.

Kilde: Danmarks statistik, 2021

1. Hvad fortæller figur 3.6 om den sociale arv i uddannelse i Danmark?
2. Hvad viser figur 3.7?

Et centralt middel til at bryde den negative sociale arv har i mange år været centreret om uddannelse (se Lisbeth Zornigs punkt nr. 4). I den sammenhæng har folkeskolen stået centralt – det var her, elever fra alle forskellige klasser i samfundet mødtes.

Kim Brinckmann, samfundsdebattør og vicedirektør på Københavns Universitet, er også mørnsterbryder. I en artikel i Politiken 18. januar 2015 beskriver han folkeskolen som selve forudsætningen for sit og mange andres mørnsterbrud.

Af særlig betydning for sit mørnsterbrud peger han på to ting.

- For det første fungerede en håndfuld engagerede folkeskolelærere som rollemodeller.
- For det andet spillede vennerne Birger og Carsten en stor rolle. De kom begge fra boglige hjem med tradition for at gå på gymnasiet og senere læse videre, hvilket "inspirerede, åbenbarede og rev mig med."

Brinckmann tilføjer:

“

Mørnsterbryderi handler både jordnært om hjælp til matematik, tekstanalyser og fysikrapporter og om noget mere udefinerligt, der pibler ud af samtaler ved middagsborde og besøg i sommerhuse.

Kim Brinckmann: "Privatskolerne er fluepapir for elitens børn". Politiken d. 18. januar 2015

- Se [Øvelse 3.5: Skaber højere SU lige muligheder? \(se side 75\)](#)

Lige muligheder i Danmark i dag?

En undersøgelse fra Rockwoolfonden fra 2021 viser, at det går skidt med bekæmpelsen af den sociale arv.

Lektor Kristian Bernt Karlson fra Sociologisk Institut udtaler:

“

Vi kender fortællingen om Danmark og udviklingen af velfærdssamfundet i halvtredserne og tresserne, hvor vi kom til at fremstå som ét af de mest socialt mobile lande i verden, samtidig med at vi blev et af de rigeste og mest lige samfund. Men vores studie viser, at det var dengang – ikke i dag. Den sociale arv er igen på vej op.

Noget tyder på, at det går den gale vej i forhold til skabelsen af lige muligheder i Danmark. Måske er det umuligt? Kristian Karlson fortsætter:

“

3. Lige muligheder i det danske samfund?

Er der noget, som det politisk er svært at omfordеле, er det 'human kapital' – altså vores generelle evne til som mennesker til at udvikle og udnytte vores medfødte egenskaber. Faktisk tyder meget på, at Danmark er tæt på at være lige så ringe til det som USA. Det er meget nemmere at omfordеле penge. Indkomstfordelingen kan vi som samfund gøre meget ved, så den sociale arvs økonomiske konsekvenser bliver mindre for den enkelte – og her står vi meget stærkere end f.eks. USA.

*Kristian Bernt Karlson: "Børnene er igen låst fast i deres forældres uddannelsesspor".
Københavns Universitet d. 23. februar 2021*

Hvordan velfærdsstatens omfordeling af goderne finder sted, kan du læse om i næste kapitel, hvor perspektivet på frihed og lige muligheder skifter fra at være sociologisk til at blive økonominisk.

- Se [Øvelse 3.6: Gå på jagt i statistikbanken \(se side 75\)](#)

Reelt lige muligheder?

I dette kapitel har du beskæftiget dig med teorier, begreber og modeller, der kan bruges til at undersøge individets identitetsdannelse og opdragelse i samfundet. Du har også læst om sociale forskelle og deres betydning for individets frihed og lige muligheder. Der leves mange forskellige liv og spørgsmålet er, om der reelt er frihed og lige muligheder for alle.

Refleksion: Lige muligheder for alle?

1. Kan der ændres på disse forskelle? Skal der ændres på dem?
2. Er det en samfundsopgave at sikre lige muligheder for det gode liv?
3. Eller er det op til den enkelte? Hvad mener du?

- Se [Øvelse 3.7: Har du styr på de sociologiske begreber? \(se side 76\)](#)

Øvelser til kapitel 3

Opgave 3.1: Hvilke arenaer færdes du i?

1. Kortlæg arenaerne i hverdagen. Gå i grupper á fire og skriv alle de arenaer ned, hvor I færdes.
2. Derefter skal I prøve at notere, hvilke normer og værdier, der er i de forskellige arenaer.
3. Lav et produkt ved at benytte Popplet.com eller lignende værktøjer.

Opgave 3.2: Hvordan foregår den sekundære socialisering?

1. I skal nu observere socialisering i praksis. Kontakt sammen med jeres lærer en vuggestue, børnehave eller SFO for at høre, om I i grupper på højst tre må få lov til at observere børnenes adfærd. Her skal I observere normer, roller og sanktioner. I skal notere, hvad I ser. Det er vigtigt, at I forsøger at være usynlige – som fluen på væggen – da resultatet ellers bliver påvirket.
2. Jeres empiri (altså det I iagttager og skriver ned) skrives ind i PowerPoint eller et andet program og fremlægges for klassen.

Opgave 3.3: Hvordan er familier forskellige?

Klassen inddeltes i grupper. Hver gruppe skal lave et lille skuespil om en af de forskellige familietyper, der blev gennemgået tidligere. Skuespillet skal præsenteres for klassen. I kan også vælge at filme det. I skal inddrage den af opdragelsesformerne (den autoritære, den demokratiske eller laissez faire), som passer til jeres familietype. Vær gerne kreativ med jeres valg af præsentationsform, effekter og dialog.

Sørg for at fordele rollerne imellem jer. Forsøg at skitsere en konflikt, der kan opstå i jeres familietype. Skuespillet skal vare 3-4 minutter.

Klassen skal ud fra jeres skuespil kunne regne ud, hvilken familietype og opdragelsesform, I har karakteriseret.

Opgave 3.4: Klassefest

1. Lav en billedcollage for hver af de fem klasser i Lars Olsens klassemødel: Hvordan lever klasserne forskellige liv?
2. Præsenter produktet. I skal kunne argumentere for jeres valg af billeder. Anvend eventuelt en collage app.
3. Forestil jer nu, at I er fem gamle klassekammerater fra folkeskolen. I mødes i anledning af 25-års jubilæumsfesten på jeres gamle skole. Her kommer I til at snakke om jeres liv. I repræsenterer de fem klasser i Lars Olsens klassemødel.
  - Prøv at indtænke en eller anden konflikt i jeres rollespil – den kunne handle om politik, økonomi, om frihed og lige muligheder
4. Rollespillet opføres live eller optages på video. Klassens opgave er at identificere de forskellige personer i henhold til klassemødellen.

Opgave 3.5: Skaber højere SU lige muligheder?

Argumentér som liberalist imod udsagnet nedenfor. Nedskriv dit svar.

Vi er langt fra i mål med at bryde den negative sociale arv, for det er desværre stadig sådan, at børn fra velhavende familier får længere uddannelser end børn fra fattige familier. Nu har vi fået slået fast, at SU'en er med til at skabe lighed og det skal vi handle på. I Enhedslisten vil vi hæve SU'en med 1000 kr., så vi sikrer, at flere har en chance for at gennemføre en uddannelse, og så vi kan bryde den negative sociale arv.

Rosa Lund, Enhedslisten

Husk, at du er liberalist (selvom du måske ikke er det i virkeligheden).

Opgave 3.6: Gå på jagt i statistikbanken

1. Find 1-2 statistikker i Statistikbanken om levevilkår, uddannelse m.v.
2. Fremlæg de sociale mønstre I kan udlede af statistikkerne for hinanden, enten i matrix-grupper eller for klassen.

Se vejledning til tabellæsning i kapitel 1.

Opgave 3.7: Har du styr på de sociologiske begreber?

For at få styr på begreberne fra kapitlet skal du lave en quiz. Du kan lave den sammen med et par andre i klassen. Quizzen kan for eksempel laves ved at bruge IT-redskaber som: Quizlet eller Kahoot.

4. Velfærdsstaten og lige muligheder

Skal
sta-
ten
være
en
Robin
Hood,
der
tager
fra
de
rige
og
giver
til
de
fat-
tige
for
at
mind-
ske
ulig-
he-
den
og
skabe
lige
mulig-
he-
der
for
bor-
gerne?
Eller
er
sta-
tens
rolle
at
være
en
spa-
re-
gris,
hvor-
fra-
der

*Legenden Robin Hood svinger sværdet for at tage fra de rige og give til de fattige.
Hvordan får man dem, der har, til at give til dem, der ikke har?
iStockphoto.com/duncan1890*

sikres hjælp til syge og gratis uddannelse, mens man er ung, og pension, når man er gammel?

I dette kapitel anskuer vi velfærdsstaten ud fra et overvejende økonomisk perspektiv. Kapitlet omhandler statens (den offentlige sektors) størrelse og rolle i samfundet, herunder dens betydning for at skabe lige muligheder. Men i hvilket omfang er det egentlig en statslig opgave at skabe lige muligheder?

Kapitlet indledes med en redegørelse for tre velfærdsstatsmodeller med henblik på en sammenligning og en undersøgelse af, hvordan den danske velfærdsstat fungerer. Hvad bruger velfærdsstaten penge på? Hvor kommer pengene fra?

Til slut lægges op til en debat af udvalgte udfordringer, som den danske velfærdsstat står over for. Hvad skal der til for at løse udfordringerne og stadig give lige muligheder og frihed til at vælge det liv, man vil?

Refleksion: Robin Hood

Skal de der har overhovedet hjælpe dem, der ikke har?

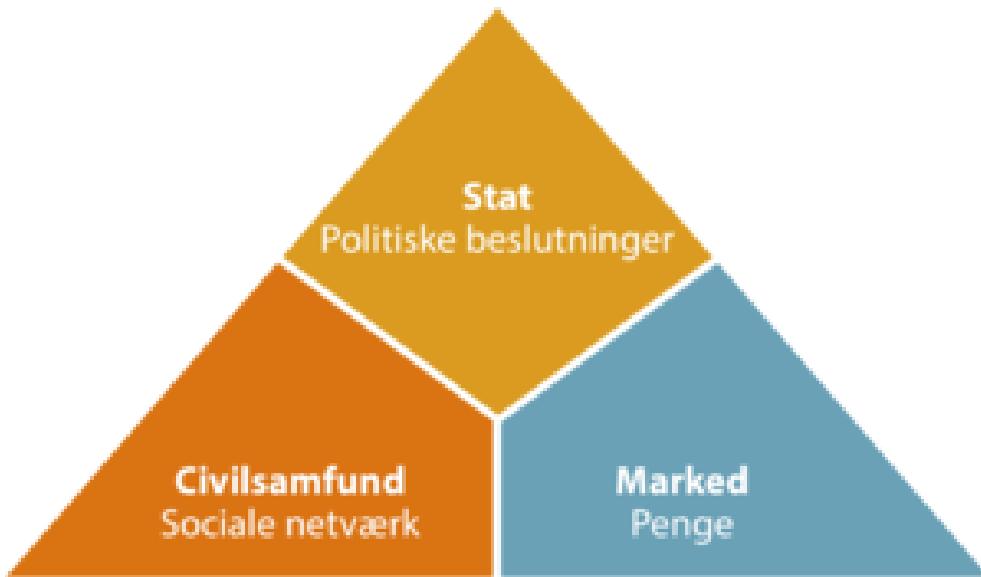
Hvad er en velfærdsstat?

Historisk set kan elementer af velfærdsstaten ledes tilbage til sidste halvdel af 1800-tallet, men de velfærdsstater, som vi kender i dag, udviklede sig især i perioden efter 1945. Året 1945 står som en central velfærdshistorisk milepæl. Her sluttede 2. Verdenskrig, og de europæiske lande indledte på forskellig måde deres udvikling fra "warfare" til "welfare".

Der findes forskellige velfærdstraditioner i Europa. De giver forskellige bud på, hvem der skal sikre velfærd og omfordeling og på, hvordan finansieringen af velfærdens stat skal finde sted:

- Skal det være **staten** (det offentlige), der via politiske beslutninger og love opkræver penge via skatten til fordeling og offentligt forbrug?
- Skal det være **markedet** (private virksomheder), der handler ud fra principippet: "Har du penge kan du få, men har du ingen, så må du gå?"
- Skal det være **civilsamfundet** (sociale netværk som familien og velgørende organisationer), der skal udgøre det egentlige sikkerhedsnet?

Stat, marked og civilsamfund udgør tilsammen dét, man kalder **velfærdstrekanten**.

Figur 4.1 Velfærdstrekanten

I velfærdsstatsforskningen anvendes **tre grundlæggende velfærdsmodeller**:

- Den residuale model
- Den universelle model
- Den selektive model

Hvad er den residuale model?

Den residuale model har sit udspring i liberalismen og er meget **individorienteret**: Det er grundlæggende op til den enkelte at klare sig selv og skabe sit eget sikkerhedsnet.

Det sker ved at købe **private forsikringer** i forsikringsselskaber mod for eksempel sygdom og arbejdsløshed.

Skatten er lav, og **staten er lille** og passiv. Statens rolle er at sikre alles formelle lighed i rettigheder, men den skal kun i begrænset omfang skabe lige muligheder og bekæmpe ulighed. Uddannelse og pensioner er således noget, man selv skal spare op til og betale.

Markedet spiller således en hovedrolle i denne model, men også civilsamfundet har betydning.

Statens omfordelende rolle er minimal. Der gives kun midler til de allersvageste, "de tiloversblevne" (ordet residual betyder tiloversbleven eller resterende).

Der findes således hjælp, men det offentlige ydelses- og serviceniveau er på et lavt niveau. Så Robin Hood er holdt i kort snor, og du er selv herre over, hvor tyk sparegrisen skal blive.

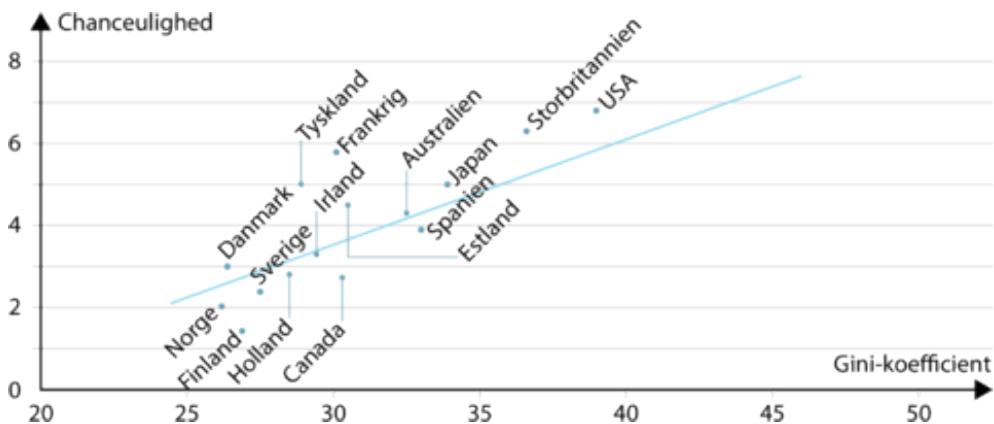
4. Velfærdsstaben og lige muligheder

Visse ydelser gives kun efter, at der er foretaget et **skøn** af, hvorvidt modtageren er værdigt trængende.

Storbritannien og USA lægger sig op ad den residuale model. Derfor benævnes modellen også ofte den anglo-amerikanske model.

Skeptikere har kritiseret den residuale model for at føre til stor ulighed, utryghed, svag sammenhængskraft i samfundet og stempling af socialt utsatte grupper, da det er forbundet med stor skam at modtage offentlige ydelser.

Disse kritikere peger ofte på USA's sociale ulighed og problemer med kriminalitet – som argument for, at man skal tilstræbe en anden model.

Figur 4.2 Chanceulighed mäter sandsynligheden for at opnå videregående uddannelse for børn af forældre med en videregående uddannelse vs. forældre kun med grundskole (ufaglærte) – jo højere tal, desto større chanceulighed. Gini-koefficienten mäter graden af økonomisk ulighed – lavt tal indikerer høj lighed.

Kilde: SFI: "Uddannelsesmobilitet i Danmark, 2016 og OECD, 2021

Refleksion: Den residuale model

"Welfare for the poor gives poor welfare", således kritiserer skeptikere den omfordeling, der finder sted i den residuale model. Kan du forklare, hvad der menes?

Hvad er den universelle model?

Den universelle model har sine rødder i socialdemokratismen, som taler for, at markedet bør reguleres, således at det bliver menneskets tjener og ikke omvendt.

Den sociale ulighed, der opstår i et samfund med et helt frit marked, er ifølge socialdemokratismen ikke gavnlig for samfundet. Derfor er det en politisk opgave via progressive skatter

at regulere økonomien til fordel for hele folket og dermed skabe **større lighed** og tryghed, samt **fuld beskæftigelse** og **medborgerskab**.

Progressiv skat betyder, at din skattesats afhænger af, hvor meget du tjener. Tjener du meget, er din skat høj, ud fra den filosofi, at de bredeste skudre skal bære de tungeste byrder.

Karakteristisk ved en universel model er, at velfærdsydelerne generelt er relativt høje og tildeles ud fra et **retsprincip**: alle statsborgere i en bestemt situation har ret til samme ydelse. Derfor kaldes de universelle.

Staten leverer en række gratis – eller rettere: skattefinansierede – serviceydeler. Det koster blandt andet ikke noget at gå til lægen, gå i skole eller låne bøger på biblioteket. Formålet er at skabe **lige muligheder** for alle i samfundet, øget ligestilling, øge trygheden og styrke **fællesskabet** i samfundet.

Staten danner med andre ord et **sikkerhedsnet** for alle borgere, der således ikke er afhængige af private forsikringer, familie eller andre netværk. Markedets og civilsamfundets betydning er derfor i denne sammenhæng ikke så stor.

Staten har en central rolle i omfordelingsprocessen og sørger for, at der foregår en omfordeling mellem forskellige indkomstgrupper. Staten sørger også for, at der er en fordeling hen over den enkeltes livsforløb, således at der er penge, mens man studerer og til pension, når man bliver gammel.

Staten er således både Robin Hood og en sparegris. Robin Hood, når der tages fra de rige og gives til de fattige med henblik på større lighed. Sparegris, når staten via skatten fordeler goderne mellem generationer. Tættest på modellen kommer de skandinaviske lande, herunder Danmark.

Derfor benævnes modellen også ofte den skandinaviske model.

Kritikere af modellen mener, at den høje skat hæmmer det private initiativ, og at det høje ydelsesniveau og den relativt store sociale lighed kan virke som en sovepude for folk, der ikke gider at arbejde.

Ydermere kritiseres staten for at være for stor, dyr, ineffektiv og for at udføre arbejde, som ellers kunne udføres af private virksomheder.

Hvad er den selektive model?

Den selektive model kaldes også den kontinentale model, den korporative model eller socialforsikringsmodellen.

Den er grundlæggende knyttet til konservatismens organisme-tanke, hvor stat, marked og civilsamfundet indgår i et samspil. Men medborgerskabstanken og lighedsprincippet, som man møder i den universelle model, er ikke målet.

Billetten til velfærd er, at man har **tilknytning til arbejdsmarkedet**, og at man har **familienetværket** i orden.

Som lønmodtager forsikrer man sig gennem sit arbejde mod for eksempel sygdom og arbejdsløshed. Det er også på denne måde, at der spares op til pension.

Det er således borgerne og virksomhederne, der betaler til de **sociale forsikringer**. Forsikringerne er obligatoriske, ikke frivillige, som i den residuale model.

Staten yder ofte tilskud til de sociale forsikringer, men har ellers en moderat rolle. Skatten er relativt lav, og der ydes kun begrænset støtte til de allersvageste – men hjælp fra staten skal opfattes som absolut sidste udvej. Omfordelingen er derfor lav.

Hvis man ikke tilknytning til arbejdsmarkedet, og kan man ikke klare sig selv, må man ty til civilsamfundet, i særdeleshed familien, der opfattes som et bærende element i denne model.

Man taler om en **gensidig forsørgerpligt**, hvor forældrene støtter børnene, mens de er små, og børnene tager sig af forældrene, når børnene er blevet voksne og forældrene gamle.

Hvis familien ikke kan yde støtte, er en velgørende, typisk katolsk, organisation en mulighed. Der er således ikke ret meget Robin Hood. Sparegrisens tykkelse afhænger af din tilknytning til arbejdsmarkedet.

At borgeren skal søge hjælp hos dem, der er nærmest på borgeren selv, kalder man for **subsidiaritetsprincippet** (nærhedsprincippet).

Tyskland og andre centraleuropæiske lande har stærke træk af denne model. Subsidiaritetsprincippet er dog især tydeligt i sydeuropæiske lande.

Kritikere af modellen peger på den sociale slagseite, der ligger i, at det kun er borgere med arbejdsmarkedstilknytning, der modtager velfærd. Det giver alt andet lige ikke samme frihed og lige muligheder for alle samfundets borgere.

Et eksempel kunne være husmoderen, der i en sen alder finder ud af, at manden har været en klov og derfor vil skilles – men hvad skal hun leve af? Han har gennem arbejdet sparet op til pensionen, det har hun ikke. Eller den nyuddannede, der ikke kan få fast job på arbejdsmarkedet, og derfor må søge hjælp hos mor og far.

Refleksion: Den selektive model

Hvilke befolkningsgrupper i samfundet er dårligst sikret i den selektive model?

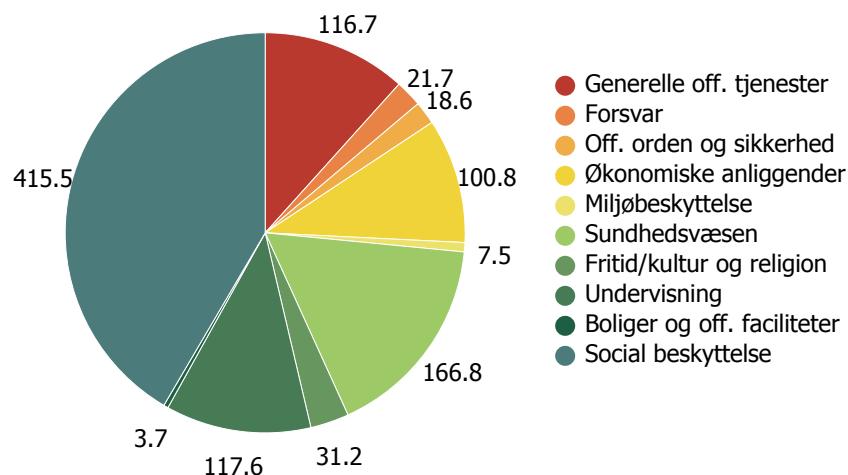
- Se [Øvelse 4.1: Styr på de tre velfærdsmodeller? \(se side 93\)](#)
- Se [Øvelse 4.2: Do you wanna go for a ride ...? \(se side 94\)](#)
- Se [Øvelse 4.3: Skriv et brev hjem om en velfærdsmodel \(se side 94\)](#)

Hvordan virker den danske velfærdsstat?

En af velfærdsstatens opgaver er at danne et sikkerhedsnet under borgerne i det danske samfund. Det sker via en række sociale ydelser og overførslser, for eksempel folkepension, førtidspension, SU, børnechecken, kontanthjælp, boligstøtte og mange flere.

Staten stiller også en række gratis serviceydelser til rådighed eller giver statslige tilskud til uddannelse, ældrepleje, børnepasning, sundhed og kultur.

Nedenfor ses et diagram over de budgetterede offentlige udgifter i 2017:

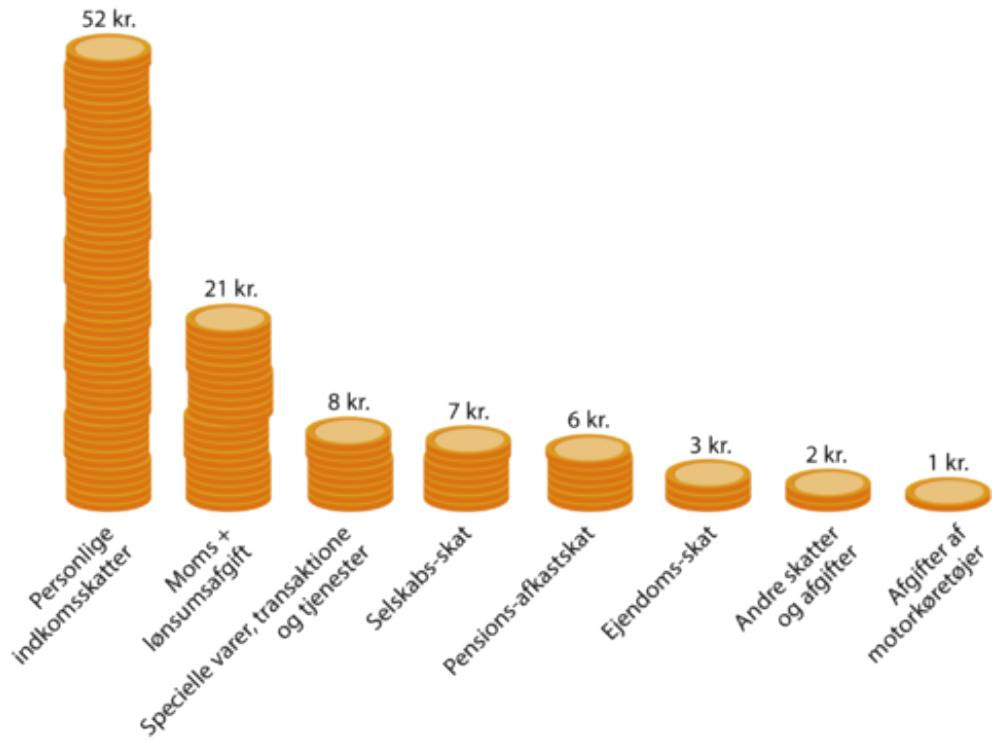

Figur 4.3

Offentlige udgifter i 2020 fordelt efter formål. Skaleret til 1000 kr. Hvad bliver skattekronerne brugt på?

Kilde: Danmarks Statistik, 2020

Velfærdens finansieres gennem skatten. Som det ses i nedenstående grafik tegner personskatter sig for over halvdelen af den samlede offentlige indtægt. Andre indtægtskilder er virksomhedsskat, moms og afgifter. Moms er en indirekte skat, der findes på alle varer. I Danmark er momsen på 25%.

Figur 4.4 Hvis Danmarks skatteindtægter var 100 kr. Hvor kommer penge fra?

Kilde: "Skatter og afgifter". Danmarks Statistik, 2020

Personskatten er progressiv. Det betyder, at folk med høje indkomster, betaler mere i skat end folk med en lavere indkomst.

Er det statens opgave at skabe lige muligheder – og er der råd?

Debatten om velfærdsstatens omfang og ansvarsområder har mange facetter og tager afsæt i de politiske ideologiers menneske- og samfundssyn. Det gør sig ikke mindst gældende, når debatten drejer sig om den danske velfærdsstats finansieringsgrundlag: skatten. En anden sag er velfærdsstatens udgifter til ydelser, overførsler og service.

Nedenfor er udvalgt tre økonomiske spørgsmål, som fylder meget i den aktuelle velfærdsdebatt og har relevans for diskussionen om graden af frihed og lige muligheder:

1. Er skatten for høj?
2. Skal ydelser og overførsler sættes ned?
3. Skal den offentlige service beskæreres?

Er skatten for høj?

Skatten udgør som sagt indtægtsgrundlaget for velfærdsstaten. I Danmark er skattetrykket relativt højt i sammenligning med andre lande, hvilket ofte er til debat.

Flere borgerlige partier mener, at den store offentlige sektor og den høje skats begrænsning af friheden til at bruge penge, som man vil, er til skade for samfundet, fordi høj skat dæmper forbruget og ens lyst til at gøre en ekstra indsats. Hermed dæmpes væksten og dermed velstanden. Desuden er høj skat til skade for konkurrenceevnen og får udenlandske virksomheder til at lade være med at slå sig ned eller investere i Danmark.

Det hævdes også, at den høje skat skræmmer højtuddannede væk fra Danmark, fordi de kan få mere ud af deres indkomst ved for eksempel at bosætte sig i London. Set fra dette perspektiv har den danske velfærdsstat ikke store overlevelsesmuligheder i en stadig mere globaliseret verden. Derfor skal der omfattende forandring til, for at velfærdsstaten kan overleve. Blandt andet en markant lavere skat.

Andre partier længere mod venstre forsvarer en høj skat, som opfattes som nødvendig for et stabilt og nogenlunde lige samfund med lige muligheder. Ydermere kan det høje serviceniveau virke attraktivt for højt uddannet udenlandsk arbejdskraft, ikke mindst dem med børn.

Et hyppigt argument i debatten er, at en lavere skat vil få folk til at arbejde mere, fordi de får lov til at beholde mere af indkomsten selv.

Forskerne er ikke enige om rigtigheden af denne påstand. Nogle hævder endda, at en lavere skat vil få flere til at arbejde mindre. Hvis man nu er tilfreds med sin indkomst før skattesænkningen, så vil skattesænkningen blot give flere penge og dermed råd til at arbejde mindre til fordel for familie- og fritidslivet.

Stadig andre argumenterer for, at lysten til at arbejde hænger sammen med lønnen, som derfor skal sættes op.

Håndværker med hovedet i skabet. Arbejder han sort?
Brian Bergmann/Ritzau Scanpix

Refleksion: Sort arbejde

Der er noget, der tyder på, at sort arbejde er ret udbredt – hvorfor? Er det ok at melde sin nabo, hvis man har mistanke om, at han bruger sort arbejde og dermed snyder skattemyndighederne?

Skal skattemyndighederne have øget kontrol med borgerne?

Skal ydelser og overførsler sættes ned?

"Det skal kunne betale sig at arbejde" er en sætning, som er blevet gentaget mange gange i de sidste mange år, ofte i forbindelse med debatten om kontanthjælpens størrelse.

Især borgerlige politikere, men også socialdemokrater, har argumenteret for at gøre det svært at modtage offentlige ydelser og har derfor gennemført skærpende reformer af flere sociale ydelser og overførsler, for eksempel af kontanthjælpen, førtidspensionen og SU. Pensionsalderen er også blevet hævet i flere omgange.

Refleksion: Lige muligheder for god alderdom?

Niels Ahlmann Olesen/Ritzau Scanpix

I oktober 2020 indgik den socialdemokratiske regering, Enhedslisten, SF og DF et forlig om den såkaldte "Arne-pension" opkaldt efter bryggeriarbejder Arne Fjelstrup fra Socialdemokratiets valgplakat. Pensionen giver folk, der har haft nedslidende jobs i mange år mulighed for at komme på pension tidligere end andre, der må vente til de bliver 65 år.

Argumentet var, at alle skulle have lige muligheder for en god alderdom.

Kritikere anså Arne-pensionen som et brud på det universelle velfærdsprincip – hvad mon de mente med det?

Kritikere af den skærpede ydelsespolitik mener, at de lave ydelser ikke alene vil påvirke modtageren, men også modtagerens børn, der får færre muligheder for at gå til fodbold eller lignende, fordi der ikke er råd til kontingent. Hermed bliver deres mulighed for mørsterbrud vanskeliggjort.

Skal den offentlige service beskæres?

En udfordring, som fylder meget i debatten, er, at der bliver flere ældre, der skal forsørges. Hertil kommer, at fødselstraten er lav – der bliver altså født færre børn i det danske samfund. På længere sigt bliver befolkningssammensætningen skæv, fordi der vil være forholdsvis få til at forsørge et voksende antal ældre mennesker.

Denne demografiske udfordring kaldes i den offentlige debat ofte for forsørgerbyrden – eller "ældrebyrden" og "alderspuklen". Det er et problem, som mange europæiske lande står med. Det øgede antal ældre vil lægge et pres på pensionssystemet, hjemmepleje, plejehjem og sundhedsvæsenet og nævnes ofte som en grund til, at man må "omprioritere" eller skære ned i velfærdens.

Refleksion: Ældrebyrden

Hvor skal der skæres, og hvordan skal der prioriteres anderledes i forhold til ældrebyrden?

- Se [Øvelse 4.4: Hvad udfordrer den danske velfærdsstat? \(se side 95\)](#)
- Se [Øvelse 4.5: Det er fandeme for galt ... \(se side 96\)](#)

Refleksion: Hvor stærkt kan man løbe?

Forskere er dog ikke enige om, hvor stort problemet med "ældrebyrden" bliver. Centralt i den aktuelle velfærdsdebat står sundhedssektoren. Sundhed er et af de områder, hvor der allerede anvendes mange økonomiske midler. Det må antages, at dette beløb som følge af befolkningssammensætningen vil stige betragteligt, ikke mindst til indkøb af medicin, der hele tiden udvikles og bliver dyrere.

For at få råd til velfærden er argumentet, at de ældre selv må forsørge sig, og at plejepersonalet må løbe hurtigere for at nå de opgaver, som ikke kan erstattes af maskiner. Men hvor stærkt kan personalet løbe, uden at det går ud over kvaliteten?

Den 2. oktober 2015 havde sygeplejerskerne kaldt til demonstration foran Christiansborg i protest mod nedskæringer og forringede arbejdsvilkår. Få dage forinden sagde sygeplejerske Jonas Ørting følgende i et interview:

“

Nu har jeg været på flere afdelinger, og der er visse ting, der går igen. Mindst en gang om året bliver det diskuteret, hvordan vi kan løbe en smule hurtigere som konsekvens af de famøse, årlige nedskæringer. Det giver sådan et konstant fokus på effektivisering. Der er konstant et nyt tiltag, der skal få patienterne hurtigere igennem hospitalet. Der er i dag en filosofi på hospitalerne, der drejer sig om et konstant produktionsfokus. Man har overtaget en fabrikstænkning i hospitalssektoren. Vi kopierer Toyota. Produktionstankgangen er baggrundsmusikken for vores dagligdag.

Philip Rón: "Vi kopierer Toyota". Information d. 29. september 2015

Giv din udlægning af Jonas Ørtlings kritik af sygeplejersernes arbejdsvilkår. Diskutér fordele og ulemper ved kravet om at få patienterne hurtigere igennem systemet.

Uddannelsessektoren har også været i fokus i forhold til nedskæringer – eller "omprioriteringer" som det indimellem kaldes. Her ses en demonstration mod nedskæringer foran Christiansborg i 2016. På banneret i baggrunden står "Beskæring påvirker læring".

Forklar sammenhængen. Diskutér fordele og ulemper ved at lave besparelser på uddannelsesområdet i forhold til velfærdsstatens målsætning om at skabe lige muligheder.

Erik Refner/Ritzau Scanpix

Debatten om, hvordan udfordringen for den offentlige sektors serviceydelser løses, er ganske omfangsrig. Nedenfor er udvalgt nogle begreber, der ofte indgår i debatten om den offentlige sektors størrelse og rolle: Udlicitering og privatisering, samt brugerbetaling.

For det første foreslås det, at der gøres øget brug af **udlicitering** og **privatisering** af offentlig virksomhed.

Udlicitering betyder, at opgaver, der før blev udført af den offentlige sektor, bliver sat i udbud. Private firmaer kan byde ind på opgaven og få licitationen. Det offentlige udfører således ikke længere arbejdet, men stiller krav til opgaven og betaler for den. Man har siden 1990'erne set en del udlicitering blandt andet inden for den kollektive busstrafik.

Privatisering er skridtet videre. Her frasælges offentlige virksomheder til private virksomheder. TDC var tidligere en statslig virksomhed (under navnet Tele Danmark) ligesom Københavns Lufthavn og energiselskabet DONG var det.

For det andet dukker **brugerbetaling** med jævne mellemrum op. Brugerbetaling betyder, at man som bruger betaler et beløb for en bestemt tjeneste. Det kunne for eksempel være for at gå til lægen eller for at låne en bog på biblioteket.

Argumentet for øget brugerbetaling er, at lægen ikke bliver opsøgt unødig og dermed ikke spilder tid på patienter, der kunne være blevet hjemme eller blot er kommet, fordi de er ensomme.

Modargumentet er, at udsigten til en regning måske vil afholde folk fra at komme, hvorved alvorlige sygdomme måske ikke opdages i tide. Folk med få penge vil nok være mere tilbøjelige til at droppe lægebesøget, hvis det koster noget. Brugerbetaling vil derfor forværre uligheden i sundhed.

- Se [Øvelse 4.6: Hvilken velfærd vil du prioritere? \(se side 97\)](#)
- Se [Øvelse 4.7: Hjælp til Arne? \(se side 98\)](#)

Frihed og lige muligheder i konkurrencestaten?

Professor Ove Kaj Pedersen argumenterer i sin forskning for, at den danske velfærdsstat i dag er en **konkurrencestat**.

Konkurrencestaten er kendtegnet ved at være fokuseret på at skabe vækst og konkurrere med de omkringliggende stater. Den prioriterer derfor gode kår for virksomhederne frem for fuld beskæftigelse.

Hvor den klassiske danske velfærdsstat havde som mål at kvalificere borgernes demokratiske deltagelse og sikre et sikkerhedsnet, har en konkurrencestat fokus på borgernes værdi som arbejdskraft i den globale konkurrence:

“

Nu er det konkurrencestatens opgave at skabe lige muligheder (først ved at individerne erhverver lige færdigheder, og dernæst ved at de udnytter disse til at realisere deres egennytte gennem arbejdet). Samtidig skal den enkelte undervises i færdigheder og med disse skabe materielle værdier, der kan aggregeres til et mål på samfundets velstand.

Ove Kaj Pedersen: Konkurrencestaten. Hans Reitzels Forlag 2011

Den konkurrencestatslige velfærdstænkning har således indflydelse på skolen, som i højere grad får til formål at lære eleverne færdigheder til gavn for landets internationale konkurrence. Det har medført længere skoledage og flere tests, som kan sammenligne danske med elever fra andre lande.

For tilhængere af denne tankegang giver de længere skoledage de ufaglærtes børn bedre mulighed for at få hjælp til lektier i skolen og derved bedre muligheder for at klare sig godt i skolen og senere i livet – til gavn for dem selv og Danmarks konkurrenceevne. Ideen med de lange skoledage er således at give hjælp til de svage, så alle reelt får lige muligheder og lettere kan bryde den negative sociale arv.

Kritikere mener, at konkurrencestaten udfordrer med den oprindelige danske velfærdsstats værdier om frihed og skabelsen af lige muligheder. Det er set fra dette perspektiv bekymrende, at de lange skoledage går ud over børnenes frihed og tid til fritidsaktiviteter – og hvis

skolen kun fokuserer på ting, som kan måles til eksamen, så risikerer man at miste centrale ting som kritisk tænkning og almendannelse.

I et interview i 2018 udtrykker Ove Kaj Pedersen sin ærgrelse over, at mange i dag forbinder konkurrencestaten med nedskæringer og velfærdsforringelser. Han peger på, at Danmark i dag ligger i top fem på det internationalt anerkendte ugemagasin The Economists liste over veldrevne stater.

”

Før konkurrencestaten var vi en middelmådig velfærdsstat, nu er vi en velfungerende (...) Det er unikt, at vi har opretholdt en stor velfærdsstat, stor social tryghed, stor ligehed, samtidig med at vi har holdt os konkurrencedygtige i international sammenhæng. Vi er en verdensstjerne.

Anders Redder: "Ove Kaj Pedersen: "Konkurrencestaten er meget solidarisk"". Altinget d. 22. august 2018

Styr på velfærden?

I dette kapitel er du blevet præsenteret for velfærdsmodellerne og en række problematikker, der er aktuelle i den danske debat om velfærdsstaten, herunder dens rolle i skabelsen af lige muligheder.

Har du styr på begreberne?

- Se Øvelse 4.8: Den som flaskehalsen peger på ... (se side 98)

Øvelser til kapitel 4

Øvelse 4.1: Styr på de tre velfærdsmodeller?

Konstruer et skema eller en model, hvor du sammenligner de tre velfærdsmodellers opfattelse af henholdsvis staten, markedet og civilsamfundets rolle. Se eksemplet på et skema nedenfor:

	Residual	Universel	Selektiv
Staten			
Civilsamfundet			
Markedet			

Øvelse 4.2: Do you wanna go for a ride ...?

Rollespil: Forestil dig, at du er en helt almindelig dansker, som er på roadtrip i en minibus tværs over USA med tre politikere, der er tilhængere af hver deres velfærdsmodel.

Du er i tvivl om, hvorvidt den danske velfærdsstat vil overleve i fremtiden og spørger dine rejsekammerater til råds. De præsenterer deres opfattelse af velfærd – og I begynner derpå at diskutere fordele og ulemper ved de forskellige modeller.

Et tema, der kredsес om, er besparelser i den offentlige sektor: skal der nedskæringer til – og i så fald, hvilke ydelser skal beskæres? Hvilken service skal der spares på?

Opgaven er at lave et skuespil eller en filmtrailer til denne roadmovie.

Produktet skal vises for klassen.

Blinde passagerer: med på turen kan du/I evt. invitere "godheden selv" Moder Teresa og "ondskaben med motorsaven" Leatherface fra Texas Chainsaw Massacre, som for første gang nogensinde blander sig i den danske velfærdsdebат ... Hvad tror du, at de mener om nedskæringer og andre prioriteringer i velfærden?

Øvelse 4.3: Skriv et brev hjem om en velfærdsmodel

Du er turist i et af følgende tre utopiske lande: Universalia, Residualia eller Selektiva. I disse utopiske lande har de velfærdsstater, der passer fuldstændigt til de beskrevne modeller.

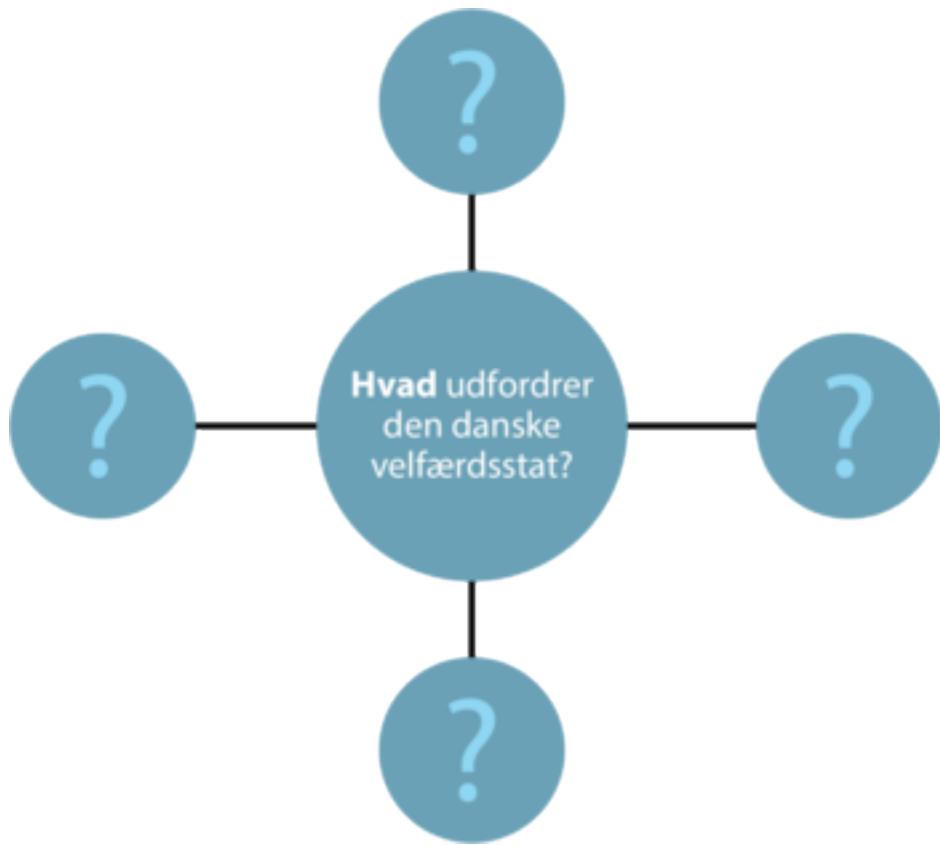
I et postkort hjem til et familiemedlem eller en ven beskriver du landets model og nævner alle de centrale begreber, herunder din velfærdsstats syn på frihed og lige muligheder. Du vælger selv hvilket land, du er taget til.

Brevet læses senere op i klassen. Vurdér til slut, hvilke lande der i virkeligheden ligger tættest på modellerne. Begrund dine svar ved inddragelse af eksempler.

Øvelse 4.4: Hvad udfordrer den danske velfærdsstat?

Opstil en simpel model, der viser, hvad der presser den danske velfærdsstat. Modellen skal have fire årsager. Du kan eventuelt anvende SmartArt i Word. Modellen kunne se således ud:

Figur 4.5 Hvad udfordrer den danske velfærdsstat?

Udfyld selv "boblerne". Du må gerne udvide med flere årsager.

Du kan også lave en SWOT-analyse af den danske velfærdsstat. SWOT står for: Strengths, Weakness, Opportunities, Threats. Se mere ved at søge på nettet, skriv: "SWOT".

Øvelse 4.5: Det er fandeme for galt ...

Skriv et læserbrev om et emne, der har med velfærdsstaten at gøre, altså om et emne, der handler om sociale ydelser eller offentlig service. Du er utilfreds – hvilket kommer klart til udtryk, men på en saglig og dokumenteret måde.

Styrk din argumentation ved at finde materiale på nettet eller via artikler fra dagbladene. Anvend Infomedia.

Dine holdninger kan være inspireret af partiernes opfattelse af velfærd. Se partiernes politik på de enkelte partiers hjemmesider. Læserbrevene anvendes i klassen, eventuelt via højt læsning, og skal lægge op til en debat bl.a. om, hvordan læsebrevsskribentens holdninger vil påvirke velfærdsstatens målsætning om at skabe lige muligheder.

Øvelse 4.6: Hvilken velfærd vil du prioritere?

Den aktuelle debat om velfærdsstaten handler om, hvor man skal spare.

Sæt kryds, om du er enig eller uenig i de følgende udsagn. Begrund dit svar til højre. Diskutér på den baggrund, hvor du vil spare? Overvej hvordan dine prioriteringer passer til velfærdsstatens målsætninger om at skabe lige muligheder.

	Enig	Uenig	Begrund dit svar
Det skal være gratis at låne bøger på biblioteket			
Det skal være gratis at gå til læge			
DSB skal privatiseres			
Man skal selv betale for sine undervisningsbøger			
Det Kongelige Teater skal privatiseres			
Folkepensionen skal kun gives til fattige ældre			
Børnechecken skal afskaffes			
Homoseksuelle og enlige skal selv betale for fertilitetsbehandling			
SU til gymnasieelever skal afskaffes			
Barselsorlov skal gøres kortere			
Ældre skal have flere muligheder for tilkøbsydelser			
Ulandshjælpen skæres ned og bruges på velfærd i Danmark			
Kontanthjælpen skal sættes ned			
Man skal betale et beløb for at gå på universitetet			

Download skema *(Filten kan downloades fra ibogen se <https://grundforloebisamfunds-fag.systime.dk/index.php?id=176&L=0>)*

Øvelse 4.7: Hjælp til Arne?

Arne (62 år, arbejderklasse/lavere middelklasse, arbejdet på en byggeplads, ryger) har fået lungekræft og kol.

- Hvordan skal Arne hjælpes?
- Hvem skal betale?
- Hvem har skyld og ansvar for Arnes sygdom?

Opstil behandlingsforløb, som de vil se ud i lande, der lægger sig opad henholdsvis residual, universel og selektiv velfærdsmodel.

Øvelse 4.8: "Den som flaskehalsen peger på ..."

Individuelt: Formuler og nedskriv 3-5 spørgsmål til kapitlet. Spørgsmålene skal være om begreber og modeller. Der er med andre ord tale om redegørelsesspørgsmål.

Herefter i grupper: spil "Den som flaskehalsen peger på". Den, som flaskehalsen peger på, skal trække et spørgsmål og besvare det. Gruppen accepterer svaret. Er det rigtigt, får personen lov til at spinne flasken.

Hvis han/hun svarer forkert, skal den til højre for ham/hende forsøge at svare og så fremdeles, indtil spørgsmålet besvares korrekt. Prøv at lade bogen ligge.

Har en person ikke kunnet svare tre gange, kan gruppen pålægge ham/hende en sanktion (straf) – hvilken?

5. Hvordan kommer du videre med samfundsfag?

I Loven for gymnasiale uddannelser står der i § 1:

”

Formålet med uddannelserne omfattet af denne lov er at forberede eleverne til videregående uddannelse, herunder at de tilegner sig almendannelse, viden og kompetencer gennem uddannelsens kombination af faglig bredde og dybde og **gennem samspillet mellem fagene**.

At være god til samfundsfag er godt – men det er ikke nok i det moderne gymnasium, da du også skal kunne bruge samfundsfag i samarbejde med andre fag – især når du har samfundsfag som studieretningsfag.

Hvad du skal vælge, er op til dine interesser. Hvad interesserer du dig for? Husk på det gamle ordssprog: Lysten driver værket! Man bliver kun for alvor god til noget, hvis man har lyst til at arbejde for det.

Hvis det er samfundsfagsafleveringer og projekter sammen med de ovennævnte studieretningsfag, som du vil bruge din tid på, så skal du vælge en studieretning med samfundsfag.

Der er masser af samarbejdsmuligheder. Prøv at læse på din skoles hjemmeside herom.

God i samfundsfag, god i samfundet?

At være god til samfundsfag og sin studieretning skulle gerne medføre, at man bliver god i samfundet efter studentertiden, at man bruger sine kvalifikationer og kompetencer på sin videregående uddannelse og på sit arbejde, at man engagerer sig og bidrager på den eller anden måde i et demokratisk samfund. Det er hele hensigten med at gå i gymnasiet – og det lyder lidt vildt.

Men hvad er det egentlig for kompetencer, som du får ved at gå i gymnasiet – og hvilken rolle spiller samfundsfag for at opnå disse kompetencer?

GLOBAL KIDS – hvor skal I hen?

Gymnasieloven er bygget op om fem overordnede kompetencer, som du gerne skal opnå de kommende tre år. Ud fra lovens §29 kan udledes følgende kompetencer:

Globale kompetencer

”

Grundforløb i samfunds fag – om frihed og lige muligheder

Undervisningen skal tilrettelægges, så eleverne opnår kundskaber og kompetencer gennem målrettet arbejde med sprog og kulturforståelse i undervisningen. Det skal gøre eleverne dygtigere til at anvende sprog og give dem indsigt i globale problemstillinger.

(Stk. 5)

Karrierekompetencer

“

Undervisningen skal, hvor det er relevant, indeholde forløb og faglige aktiviteter, der styrker elevernes evne til at håndtere valg og overgange i uddannelsessystemet. Eleverne skal gennem undervisningen opnå viden om og erfaringer med fagenes anvendelse, der modner deres evne til at reflektere over egne muligheder og at træffe valg om egen fremtid i et studie-/karriereperspektiv og et personligt perspektiv.

Stk. 2

Innovative kompetencer

“

Undervisningen skal indeholde forløb og faglige aktiviteter, hvor der arbejdes målrettet med at udvikle elevernes evne til at arbejde kreativt og innovativt i fagene. Det skal udvikle elevernes evne til at forholde sig til og finde løsninger på faglige problemstillinger, de ikke har mødt før. Evnen til at være problemløsende skal prioriteres i både fag og faglige samspil, hvor eleverne reflekterer og analyserende skal anvende faglig viden og faglige metoder til at undersøge og løse konkrete problemer.

Stk. 4

Digitale kompetencer

“

Eleverne skal opnå digitale kompetencer, så de lærer at anlægge et kritisk blik på digitale medier og at indgå i digitale fællesskaber. I fagene skal eleverne lære at søge information og forholde sig kildekritisk, når de søger viden gennem digitale medier, og gennem undervisningen skal eleverne opnå erfaring med digitale fællesskaber og arbejde med skabelsen af digitale produkter.

Stk. 6

Skriftlige kompetencer

“

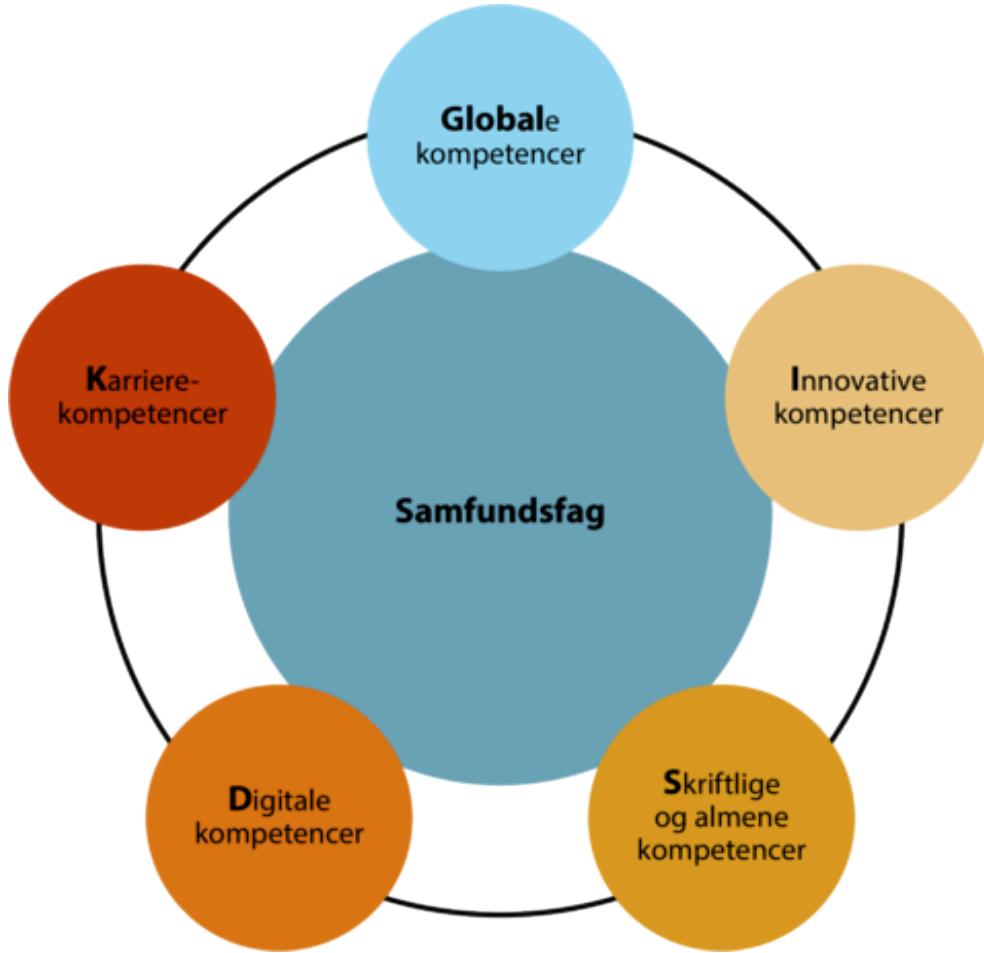
Eleverne skal opnå skriftlige kompetencer og almene studiekompetencer, der sætter dem i stand til at honorere de krav til korrekt skriftlig fremstilling, kritisk bearbejdning af viden, selvstændighed og vedholdenhed, der kræves i de videregående uddannelser.

Stk. 3

For at huske kompetencerne bedre, kan man – efter en leg med forbogstaverne – tale om **GLOBAL KIDS**-kompetencerne. I arbejdet med disse kompetencer spiller samfunds fag en

5. Hvordan kommer du videre med samfundsfag?

central rolle – navnlig hvis du vælger faget som studieretningsfag, hvor samfundsfag samarbejder med andre studieretningsfag med kompetencerne.

Figur 5.1 Model over kompetencerne

Samfundsfag arbejder både på det lokale, nationale, regionale (europæiske) og globale plan. Ved at vi i undervisningen kan "tage ud i verden", bidrager faget med indsigt i globale problemstillinger og dermed til øgede globale kompetencer. Om globale og internationale problemstillinger er et samarbejde med det andet studieretningsfag oplagt. Samfundsfag deltager også meget gerne på studieture.

Målsætninger om karrierelæring passer samfundsfag godt, da samarbejdet med private og offentlige virksomheder, samt organisationer og institutioner er oplagt i forhold til fagets læreplan. De innovative, digitale og skriftlige kompetencer med deres fokus på (skriftlig) produktion, kritisk stellungtagen og problemløsning er også elementer, der er integreret i samfundsfag og i de øvelser, som anvendes i undervisningen. Kontakten til private eller offentlige

virksomheder eller organisationer gør tillige, at de innovative projekter kan få virkelig betydning.

Hvad har andre brugt samfundsfag til?

Med samfundsfag – især som studieretningsfag – er du således godt rustet til at udvikle dig indenfor de kompetenceområder, som ligger til grund for selve formålet med at tage din ungdomsuddannelse.

Samfunds fag spiller en central rolle for, at reformens hensigter kan blive til virkelighed. Dels fordi vi har en række teorier, begreber og metoder, som kan hjælpe dig til at åbne verden og øge forståelsen af, at du som individ via din identitet og dine handlinger m.v., hænger nøje sammen med samfundet omkring dig.

Til inspiration kan du i det følgende se eksempler (fra 2017) på forskellige uddannelser og karrierer, der er begyndt med samfunds fag i gymnasiet:

Sophia Mai Andresen

24 år, kandidatstuderende i sociologi og menneskerettigheder på Københavns Universitet

Da jeg i min første samfunds fagstid fik stukket min egen lille grundlov i hånden, indså jeg for første gang, hvordan alt hvad jeg tog for givet som grundlæggende rettigheder var konstrueret og betinget af menneskelig handling. Selvom min interesse for at forstå mennesket har givet mig mulighed for at læse og forske med fantastiske professorer på universiteter i London, New York, Paris og Cambridge, så bruger jeg stadig dagligt værktøjer fra min undervisning i samfunds fag på højt niveau til at konstruere min egen sammenhængende nuancerede argumentation. For at kunne tænke selv, må man vide – og jeg kan slet ikke forestille mig at være alt den viden fra samfunds fag foruden.

Christine Antorini

56 år, tidligere socialdemokratisk undervisningsminister

Den kolde krig mellem USA og Sovjetunionen med opstilling af atombevæbnede missiler var et meget alvorligt bagtapet for vores diskussioner i 1980'erne. Vi lærte at analysere fra det globale til det nationale og kombinere samfundsfag med metoder fra for eksempel historisk kildekritik og kampen om råstoffer i geografi. Verdens problemer hang sammen, og samfundsfag var motivationen til at analysere i dybden og på tværs også på de største aktuelle politiske problemer.

Jeg har altid været optaget af at forandre og forbedre samfundet, og det har drevet mig både i skolen og siden hen som politiker. Samfundsfag gav mig metoder til bedre at forstå væsentlige problemstillinger for eksempel om velfærdsmodeller både strukturelt og sociologisk – og en forståelse af, at demokrati er en kæmpe gave, som vi alle skal passe på og bruge med respekt for de mange synspunkter

Dennis Buchleitner

27 år, performancepoet og tekstforfatter

Vi lever i en digital tid, hvor holdninger til politiske og samfundsmæssige forhold ofte formes lige så hurtigt, som det tager at trykke 'Like' på Facebook. Undervisningen i samfundsfag præsenterer flere vinkler på samme emne.

Evnen til at se et samfundsmæssigt problem fra flere sider, gør os bedre til at tænke os om – og ultimativt blive bedre borgere. Som digter og tekstforfatter har jeg ofte kunnet trække på min viden fra samfundsfangsundervisningen, fordi tekstforfatning især handler om at kunne se et emne fra flere vinkler. At have viden om hvordan samfundet er skruet sammen, sætter mig i stand til at kunne kritisere magten, formulere min holdning og række ud efter de forandringer, jeg selv ønsker at se.

Jane Holm

40 år, seniorkonsulent, arbejder med sundhedspolitik og forhandling af aftaler i Danske Regioner

Samfundsfag gav mig en bred forståelse af politik, økonomi, sociologi og samfundsforhold generelt. Jeg havde samfundsfag med en masse gode mennesker, så det var sjovt og hyggeligt at tilbringe timer i deres selskab. Jeg husker dog også faget som krævende og de mange afleveringer skærpede helt sikkert mine skriftlige færdigheder.

Jeg er uddannet i statskundskab, så den ligger jo lige til højrebenet. Det har været helt afgørende for såvel min videre uddannelse som karriere. Jeg husker økonomidelen af samfundsagsundervisningen som noget helt særligt kedeligt, men det er faktisk nok det som jeg senere har sat mest pris på. Undervisningen i økonomi var af høj kvalitet på vores gymnasium. Det har hjulpet mig meget på universitetet.

Mads Skovby Hansen

26 år, jurist og anklagerfuldmægtig ved Sydsjælland og Lolland-Falsters Politi

Jeg husker samfundsfag som det fag, hvor man lærte at diskutere uenigheder og få en forståelse for andres holdninger såvel politiske, samfundsmæssige som velfærdsmaessige. Ligesom samfundsfag generelt gav en stor og god forståelse af hvordan det samfund man dagligt gebærder sig i er opbygget.

Det var særligt gennem samfundsfag, at jeg fandt ud af, at jeg ville arbejde med den danske samfundsopbygning og ikke mindst hvordan retssamfundet fungerer i Danmark og hvordan man holdet det velfungerende i en verden i konstant udvikling, hvorfor mit valg faldt på at tage en uddannelse inden for jura og efterfølgende er jeg så pt. anklagerfuldmægtig.

Matilde Bruun Hansen

28 år, fuldmægtig i Skatteministeriet i Implementeringscenter for inddrivelse

Jeg har læst sociologi på Københavns Universitet, og mit valg var i vidt omfang et produkt af den nysgerrighed som samfundsfag havde skabt i mig efter at blive klogere på sociale fænomener omkring mig.

Samfundsfag blev et par briller, der gjorde mig i stand til at se på verden omkring mig på en ny måde. Jeg fik et nyt blik på den helt store verden, hvor samfundsfag gav mig en grundlæggende forståelse for centrale institutioner og mekanismer: Hvordan fungerer et progressivt skattesystem, hvad betyder EU's landbrugsstøtte for udviklingen i verdens regioner, og hvordan påvirker massemedierne meningsdannelsen?

Men det var også gennem samfundsfag at jeg fik blik for det strukturelle i umiddelbart banale ting som uddannelsesvalg, forbrugslån og klikedannelser. Gennem de samfunds-faglige begreber og redskaber fik jeg et par briller, der gjorde det muligt at betragte og analysere verden omkring mig og mig selv i verden. De briller mener jeg har været, og fortsat er, en uvurderlig ballast i livet.

Jesper Klitgaard Frederiksen

41 år, senior manager i energi- og televirksomheden SE

Samfundsfag var klart det bedste fag, jeg havde i gymnasiet. Det er et utroligt bredt fag som spænder over mange forskellige ting vedrørende vores samfund. Der indgår for eksempel emner som det politiske system, nationalregnskab og velfærdsstaten. Kort sagt, så bliver man klogere på det samfund, vi lever i.

Efter gymnasiet var jeg ikke i tvivl om at jeg vil tage en samfunds-faglig uddannelse. Og derfor læste jeg efterfølgende Økonomi på Aarhus Universitet. Efterfølgende har jeg også brugt samfunds-fag i min karriere som en generel baggrundsviden og konkret i forbindelse med for eksempel markedsanalyser af andre lande.

Sofie Buch Hoyer

26 år, journalist og højskolelærer

Jeg havde samfundsfragt på højniveau i gymnasiet og var særligt optaget af international politik – at forstå andre landes politiske opbygning og de magtrelationer, der binder hele verden sammen, men som ofte også skaber splid og undertrykkelse rundt omkring. Det er en grundlæggende forståelse af det globale samfund og klodens politiske udvikling, jeg tager med mig ud i verden som journalist.

Jakob Høegh

25 år, Stud. Cand. Merc. EMF (økonomisk markedsføring), CBS og har arbejdet som politisk medarbejder for Venstre, Christiansborg

Jeg skylder samfundsfragstimerne på højniveau i gymnasiet en stor tak. Det var her, at jeg for alvor begyndte at snuse til politik, magtens tredeling og samfundets organisering. Det var undervisningen her, der lagde de første spæde byggesten for den viden, som jeg i dag bruger, når jeg rådgiver politikere.

Det var faktisk samfundsfragstimerne, som for alvor vækkede min interesse for politik og samfundets indretning. Undervisningen i samfundsfragt kan derfor i høj grad tilskrives æren/skylden for, at jeg i dag arbejder med politik og kommunikation.

Ann-Kathrine Duncan Pedersen

25 år, studerer samfundsfragt og matematik på Københavns Universitet og arbejder som studentermedarbejder i Lægeforeningen

Jeg mener, at essensen af samfundsfragt er at give de studerende et nuanceret perspektiv på omverdenen. I politik er alt til debat, og alt kan politiseres. Fagets teorier giver de studerende redskaberne til at forstå argumenterne på begge sider af debatten, så de på reflekteret vis kan diskutere samfundsfragtlig spørgsmål som: "Hvilke fordele og ulemper er der ved kontanthjælpsloftet? Bør SU'en sæknes eller forhøjes?"

I mit studie- og arbejdsliv specialiserer jeg mig i at indsamle og analysere data, både kvalitativt og statistisk. "Data" er ofte spørgeskemabesvarelser, som består af individers erfaringer og holdninger. For at kunne finde sammenhænge i og lære noget af data, er det afgørende, at jeg kan se besvarelserne fra respondenternes verdensbillede og ikke kun mit eget.

Lars Agerskov Christensen

26 år, Cand. Scient. Techn. Geoinformatik og konsulent hos NIRAS (rådgivende ingeniører)

Det jeg husker bedst fra samfundsfag er, at jeg fik en forståelse for sammenhængen i samfundet. Derudover lærte man at være kritisk overfor de aktuelle emner, som man bliver præsenteret for og analysere og debattere dem. Dermed også sagt at debatterne i timerne var vigtige, fordi de både gave en forståelse for, hvordan man indgår i en debat og samtidig en forståelse af, hvor mange forskellige holdninger og meninger, der findes om et givent emne.

For mig er samfundsfag et fag, der giver mange anvendelsesmuligheder og ofte nok bruges ubevidst. Hvis jeg skal komme med noget konkret som samfundsfag gav mig, var det nok lysten til at fortsætte med emner omhandlende samfundet, og man kan derfor sige at samfundsfag spillede en stor rolle, da jeg besluttede mig for at læse videre på geografi på Københavns Universitet.

Iben Krog Rasmussen

24 år, studerer statskundskab på Københavns Universitet, praktikant på Christiansborg og stifter af den fødevarepolitiske tænketank Frej

Jeg husker især temaet om økonomi som brugbart. Her diskuterede vi både mikro- og makroøkonomi samt økonomiens relation til politikudvikling og vores samfund generelt. Det var meget konkret og håndgribeligt, men åbnede på samme tid op for en helt ny verden.

Jeg bruger samfundsfag hver eneste dag. Nogle vil argumentere for, at samfundsvidenskab "bare" er noget, som man kan tilegne sig ved at læse nok avis. Det kan de faktisk have ret i. Men kun et stykke hen ad vejen. For det at man har haft samfundsfag i gymnasiet ruster en til at have en dybere og mere holistisk forståelse af, hvorfor vores samfund ser ud som det gør.

Det giver desuden kompetencerne til at stille de rigtige spørgsmål til det, som avisen fokuserer på. Hvorfor skriver medierne altid om at give ministre "næser"? Hvordan kan det være, at vi har færre kvinder i bestyrelser? Hvorfor er en finanslov vigtig? Hvorfor snakker virksomhederne om rammevilkår?

Samfundsfag er et fag og ikke kun en snakkekub. Det kan bruges ligegyldigt, hvilken fremtid du drømmer om. Direktør i et firma. Sygeplejerske. Landmand. Psykolog. You name it. Alle professioner og roller er påvirket af politik, formelle samt uformelle institutioner og lovgivning. At have samfundsfag på A-niveau ruster dig til navigere, og giver dig redskaberne til at forstå. Hvilket er første skridt på vejen til at forbedre.

Refleksion: Studieretning

Som du kan se, kan samfundsfag bruges til rigtig meget forskelligt – for der er samfundsfag i alt.

1. Er du blevet inspireret?
2. Er **du** klar til at vælge studieretning?

Stikordsregister

A

Adam Smith[Adam Smith](#)

Arena[arena](#)

Arne-pension[Arne-pension](#)

B

Barack Obama[Barack Obama](#)

Broderskab[Broderskab](#)

Brugerbetaling[brugerbetaling](#)

BUILD[BUILD](#)

C

Chancelighed[chancelighed](#)

Chanceulighed[chanceulighed](#), [Chanceulighed](#)

Civilsamfund[civilsamfund](#)

D

Den patriarchalske familie[Den patriarchalske familie](#)

Den residuale model[Den residuale model](#)

Den selektive model[Den selektive model](#)

Den universelle model[Den universelle model](#)

Det sociale akvarium[Det sociale akvarium](#)

Diskussion[diskussion](#)

Dobbeltsocialisering[dobbeltsocialisering](#)

Donald Trump[Donald Trump](#)

E

Edmund Burke[Edmund Burke](#)

Eduard Bernstein[Eduard Bernstein](#)

Empiri[Empiri](#)

Etos[Etos](#)

F

Fake News[Fake News](#)

Formel lighed[formel lighed](#)

Forsørgerbyrde[forsørgerbyrde](#)

Friedrich von Hayek[Friedrich von Hayek](#)

Frihed[Frihed](#)

G

5. Hvordan kommer du videre med samfundsfag?

Gini-koefficient [Gini-koefficient](#)
H
Habitus [habitus](#)
Harmoniopfattelse [harmoniopfattelse](#)
I
Ideologi [ideologi](#)
Imitere [imitere](#)
J
John Locke [John Locke](#)
John Maynard Keynes [John Maynard Keynes](#)
John Stuart Mill [John Stuart Mill](#)
K
Kapitaler [kapitaler](#)
Karl Kautsky [Karl Kautsky](#)
Karl Marx [Karl Marx, Karl Marx](#)
Kim Brinckmann [Kim Brinckmann](#)
Kommunisme [kommunisme](#)
Konflikttopfattelse [konflikttopfattelse](#)
Konkurrencestat [konkurrencestat](#)
Konservatisme [Konservatisme](#)
Kristian Bernt Karlson [Kristian Bernt Karlson](#)
Kulturel kapital [Kulturel kapital](#)
Kvalitativ metode [Kvalitativ metode](#)
Kvantitativ metode [Kvantitativ metode](#)
L
Lars Dencik [Lars Dencik](#)
Lars Olsen [Lars Olsen, Lars Olsen](#)
Liberalisme [Liberalisme, liberalisme](#)
Lighed [Lighed](#)
Lisbeth Zornig Andersen [Lisbeth Zornig Andersen](#)
Logos [Logos](#)
M
Marked [marked](#)
Milton Friedman [Milton Friedman](#)
Morten Ejrnæs [Morten Ejrnæs](#)
Mønsterbryder [mønsterbryder](#)
N
Nationalkonservatisme [nationalkonservatisme](#)
Negativ frihed [Negativ frihed](#)
Negative sanktioner [negative sanktioner](#)
Normer [normer](#)
Nykonseratisme [nykonseratisme](#)
Nyliberalisme [nyliberalisme](#)
Nærhedsprincip [nærhedsprincip](#)
O
Omfordeling [omfordeling](#)
Ove Kaj Pedersen [Ove Kaj Pedersen](#)
P

PatosPatos

Pierre BourdieuPierre Bourdieu, Pierre Bourdieu

Positiv frihedPositiv frihed

Positive sanktionerpositive sanktioner

Primær socialiseringprimær socialisering

PrivatiseringPrivatisering

ProblemstillingProblemstilling

Progressiv skatProgressiv skat

R

Redegøreredegøre

Reformsocialismereformsocialisme

ResultatlighedResultatlighed

Revolutionær socialismrevolutionær socialisme

Risikofaktorrisikofaktor

Robin HoodRobin Hood, Robin Hood

Rollekonfliktrollekonflikt

Rolleovertagelserolleovertagelse

Rosa LuxemburgRosa Luxemburg

S

Sanktionsanktion

Sekundær socialiseringsekundær socialisering

SkatSkat

Social arvSocial arv

Social kapitalSocial kapital

Social mobilitetsocial mobilitet

SocialdemokratismeSocialdemokratisme

Socialiseringsocialisering, socialisering

SocialismeSocialisme

Socialkonservatismsocialkonservatism

Socialliberalismesocialliberalisme

Statstat

Subsidaritetsprincipsubsidaritetsprincip

SvingdørsfamilienSvingdørsfamilien

Symbolsk kapitalSymbolsk kapital

T

Taksonomitaksonomi

TeamfamilienTeamfamilien

U

UdlicingeringUdlicingering

Undersøgeundersøge

Urie BronfenbrennerUrie Bronfenbrenner

V

VelfærdVelfærd

Velfærdsstatvelfærdsstat

Velfærdstrekantvelfærdstrekant

Vladimir LeninVladimir Lenin

Værdierværdier

Æ

5. Hvordan kommer du videre med samfundsfag?

Ældrebyrde [ældrebyrde](#)

Ø

Økonomisk kapital [Økonomisk kapital](#)